

Pædagogiske tænkere

Visdom er evnen til
at forstå en livsindstilling,
som ikke kunne være ens egen.

Piet Hein

De pædagogiske tænkere er præsenteret ved centrale citater, der *så vidt muligt* er plukket ud af de originale tekster. Jeg har herved ønsket at lade forfatteren komme direkte til orde. Alternativet er, at jeg havde formidlet tænkernes, men herved ville en tolkning være svær at undgå. Læseren kan i den valgte form møde den pædagogiske tænkere så direkte som muligt.

Direkte citater gør måske læsningen lidt vanskeligere tilgængelig (også fordi der *ikke* er direkte kildehenvisning med sidetal efter hvert citat). Citat efter citat kan have den ulempe, at de enkelte citater kommer til at stå løsrevet fra sin oprindelige sammenhæng, og nu sat ind i en ny sammenhæng med risiko for rod i forståelsen. Men jeg har forsøgt at gøre det så loyalt som muligt.

Når jeg har fastholdt denne form, er det, fordi jeg synes, den har sine fordele, dels som en indgang til et studie, dels som et overblik, og dels som en hukommelse for læseren. Men det er klart, at man hurtigst muligt skal have fat i den originale litteratur. Men det skulle nu - med baggrund i de foregående sider - være muligt at orientere sig i, hvor man ønsker at tage fat.

Citaterne er udvalgt og ordnet efter pædagogikkens 7 forhold, altså:

- samfundssyn
- menneskesyn
- pædagogiske mål
- pædagogiske principper
- pædagogens rolle
- tilrettelæggelse
- metode

Ved at indordne citaterne i denne skabelon, synliggøres forskelle og ligheder mellem de forskellige tænkere. Et sådant overblik letter muligheden for en personlig stillingtagen tættest muligt ved kilden, mens den anviste litteratur modsvarer et behov for at fordybe sig. Jeg har bestræbt mig på at få suppleret litteraturlisterne, så de er så opdaterede, som det har været mig muligt.

Muligvis har den enkelte forfatter ændret synspunkt siden bøger-

nes udgivelse og disse citaters udvælgelse. Det ville naturligvis have været undgået ved et nutidigt interview, men det skulle ikke være denne gang. Til gengæld har jeg udvalgt et kort læsestykke fra hver forfatter, et sammenhængende citat, som jeg synes tilsammen giver relevante og spændende temaer.

De pædagogiske tænkere er udvalgt efter et kriterium om aktualitet, og altså *ikke* ud fra et kriterium om at tegne den pædagogiske idéhistorie, og *ikke* ud fra ønsket om at indskrive tænkere (f.eks. Steiner, Freinet, Montessori) i *deres* samtid. Rækkefølgen, de er placeret i, er, som de optræder historisk.

Jeg har af begrænsningshensyn forbigået flere. Det beklager jeg. Det kan også være, jeg har overset nogen, eller at jeg synes, de er dækket ind af andre. Det fremgår af den supplerende litteratur.

Hensigten med på denne måde at kunne orientere sig omkring de pædagogiske tænkere er desuden at inspirere, at give mulighed for at finde sig selv og på den måde danne holdepunkter til ens egen pædagogik, der må tænkes indskrevet ikke blot i samtiden, men også i fremtiden.

Formen er altså ikke tænkt som et forsøg på at skrive mig ind i "markeds-pædagogikken", men derimod et forsøg på at gøre en personlig stillingtagen mere tilgængelig.

Rudolf Steiner

1861-1925

Samfundssyn

- * Det er så almindeligt at lægge al skylden for menneskeligt forlis over på samfundet. Og vort samfund fungerer sandelig heller ikke, som man kunne ønske det. Men ethvert menneske må også vænne sig til at tage sin personlige del af ansvaret både for sig selv og de børn, det bliver betroet.

Menneskesyn

- * Antroposofisk. (Antropos = menneske, sofia = visdom). Antroposofi

tilstræber højere viden om menneskets væsen og åndelige muligheder, hvilket bl.a. sker ved åndelig træning. En grundlæggende tanke er troen på reinkarnation.

- * Ethvert menneske har et sjæleligt-åndeligt indre, der benytter sig af den fysiske krop for at komme til udtryk i denne verden.
- * Antroposofi er en erkendelsesvej.
- * Mennesket består af både tænkning, følelser og vilje, og alle tre dele må have næring for at udvikle sig harmonisk.

Pædagogiske mål

- * Udvikle barnet til et voksent menneske, der både kan tænke, føle og handle.
- * Menneskets opgave er at bringe bevidsthedssjælen til sin fulde blomstring, dvs. at mennesket må erkende både den verden, der omgiver det, og den verden, der er indeni det. Det er ikke nok kun at være mystisk eller teknisk.

Pædagogiske principper

- * En erkendelsesvej er ikke en, man tror på, men en man går selv. Ingen kan erkende noget for en anden. Kun den erkendelse, man selv har tilkæmpet sig, gælder for én.
- * Alle ønsker at give deres børn den sundeste mad. Men hvor mange tænker på, at barnets sanser også kræver en sund næring.
- * Hvorfor opløses det fysiske legeme ikke før døden? Der må være noget som holder det sammen.
- * Oplevelsen i sig selv er en kvalitet, der er langt dybere og mere ægte end forklaringen.

Pædagogens rolle

- * Den første betingelse for at man kan opdrage andre er, at man begynder med at opdrage sig selv.
- * Al opdragelse går ud på at hjælpe menneskets jeg frem på den rette måde.
- * Materialerne (legetøj): træ, uld, silke, kogler, muslingeskaller, korn, bivoks ... pædagogerne forklarer ikke noget herom. Man lægger fra den voksnes side ikke op til spørgsmål. Man lægger op til oplevelse.

Tilrettelæggelse

- * Væggene holdes i lyse farver og beklædes gerne delvis med træ.
- * Efter 7-års rytmer.
- * Dagen må have et rytmisk forløb, som må bestå af skiftevis "indånding" og "udånding", dvs. af beskæftigelser, hvor man dels er sammen om noget, "koncentrerer sig", og dels er overladt mere frit til sig selv. Et forløb må gentages hver dag, hvorved det bliver en rytme, således:
 - Fri leg.
 - Sangleg.
 - Vaske hænder/dække bord/samling m. vers og lys.
 - Spisning.
 - Fri leg, samling om eventyr el. kunstnerisk beskæftigelse.
 - Samling (eventyr, hvis man ikke har haft det el. farvel-vers).

Metode

- * 0-3 år: Barnet opdrages i hjemmet (sansende væsen).
- * 3-7 år: Efterligning og forbillede (nøgleord). Et rytmisk væsen, (dags-, årsrytme). Folke- eller remseeventyr, sanglege, modellering med farvet bivoks, maling med vandfarve, dukkespil ... for at udvikle fantasien og forestillingsevnen. (TV ødelægger fantasien).
- * 7-14 år: Vækstkræfter forvandles til hukommelseskræfter. Naturlig autoritet og efterfølgelse (nøgleord). Barnet kan ikke vælge på en ægte måde ... det følger sidekammeratens valg. "Du skal gøre det, fordi jeg siger det" (spec. 9-12 år).
- * 14-års alderen: Jordmodningstiden, hvor barnet vågner op til bevidsthed om sit eget køn men også til interesse for nye og spændende ting. Tænkningens tid. Nu ikke kun klasselæreren som forbillede (samme klasselærer de første otte år) - søger efter egen identitet.

Læsestykke

- * Hvis vi tænker pædagogisk på antroposofisk grund, betragter vi ikke barnet sådan, at vi forestiller os: der findes et eller andet socialt - eller et eller andet menneskeideal, og vi må nu udvikle barnet sådan, at det mere og mere kommer til at ligne dette ideal. Thi dette menneskeideal kan jo være helt abstrakt. Og et menneskeideal af den art er noget, der i dag kan træde en i møde under lige så mange

former, som der findes politiske, sociale og andre partier. Alt efter om nogen sværges til liberalismen, konservatismen eller dette eller hint program, har han et særligt menneskeideal. Det vil han langsomt føre barnet hen imod, for at det kan blive sådan, som han tænker sig, at det er rigtigt at være for mennesket. (Steiner, 1991 s.13)

Litteratur

Steiner, Rudolf: *Barnets opdragelse fra åndsvidenskabens synspunkt*. Vidarforlaget, Oslo 1969.

*Steiner, Rudolf: *Pædagogik og erkendelse af mennesket*. Antroposofisk forlag, 1971.

Steiner, Rudolf: (og mange andre bøger).

Suppl. litteratur

Grunelius, Elisabeth M.: *Opdragelsen i den tidligste barndom*. Vidarskolens børnehaven, Kbh. 1970.

*Hansen, Oskar: *Rudolf Steiner og antroposofien. En kulturfornyelse og hans værk*. Antroposofisk forlag, Kbh. 1973.

Eman, Albert: *Rudolf Steiner pædagogik for hæmmede. Hverdagsbilleder fra Marjatta*. Marjatta. Tappernøje 1978.

Brochman Laursen, Inger: *Gør vi vore børn fortræd?* Hernov, 1979.

**Barnet før skolealderen*. Sammenslutningen af Rudolf Steiner børnehaver i Danmark, 1982.

Legetøj som forældrene selv kan fremstille.

Maria Montessori

1870-1952

Samfundssyn

* Vi står på tærsklen til en ny epoke, hvor det vil blive nødvendigt at arbejde for to forskellige menneskesamfund: Den voksne og barnets. Og vi er på vej fremad mod en civilisation, hvis pligt det må være at indrette to sociale miljøer, to forskellige verdener: Den voksne og barnets.

- * Der er ingen plads til barnet i den moderne storby alt for trange boliger, hvor menneskene stoves sammen familievis. Den stadig stigende trafik fordriver barnet fra gader og veje; og fortovet er fyldt til trængsel af voksne personer, som haster afsted til og fra dagens gerning. De voksne har ikke tid til at tage sig af børnene: Deres mangeartede pligter hindrer dem deri.
- * Alt godt - det være sig kulturelle fremskridt eller videnskabelige opdagelser - kan under visse omstændigheder komme til at øge den elendighed, verden vander sig under. Derfor skal vi ikke knytte alt for store forhåbninger til den ydre verden, før det er blevet almindelig kendt, at menneskets normalisering er den vigtigste betingelse for samfundets trivsel.

Menneskesyn

- * De givne arveegenskaber kan ikke forandres - kun udvikles; men der bør være lige ret for udviklingen f.eks. af intelligensen.
- * Det drejer sig altså ikke om at udvikle de allerede eksisterende karakteregenskaber, men først og fremmest at efterspore de naturlige anlæg og først derpå hjælpe den normale udvikling på vej.
- * En ting, som har krav på vor ganske særlige interesse, er et af den biologiske videnskabs fund i nyere tid: Opdagelsen af de såkaldt sensitive perioder, som er nøje knyttet til udviklingens fænomener.
- * Videnskaben må føre fremskridtet videre.

Pædagogiske mål

- * Lære ansvar for sig selv, hinanden og omgivelserne.
- * Udvikle selvtillid og tolerance for de andre børn.
- * Få opøvet sin vilje.
- * Kende forskel på fantasi og virkelighed.
- * Gøre barnet egnet til at klare sig i de livsbetingelser/krav det kommer ud for, give det et overskud.
- * Ved at udvikle sig individuelt med respekt for andre gives de som voksne en chance for at forbedre de menneskelige forhold i denne verden.

Pædagogiske principper

- * Når et barn arbejder, gør han det ikke for at nå et ydre mål. Der roses og opmuntres, når barnet skønnes at have behov for det. Konkurrence undgås - medens kappestrid mellem jævnbyrdige kan finde

sted. Vinderen favoriseres aldrig.

- * Jo mere usikkert et menneske er, des mere har det behov for ros.
- * En af de mest betydningsfulde og under alle omstændigheder den mest hemmelighedsfulde af de sensitive perioder er den, som gør barnet følsomt - og det i aller højeste grad over for det der hedder "orden".

Pædagogens rolle

- * Det krav, vores metode først og fremmest stiller til lærerens uddannelse og forberedelse til sin gerning, er: at han nøje ransager sit eget jeg og forsværger enhver form for tyranni. Han skal fordrive vrede og hovmod fra sit hjerte; han skal lære ydmyghed og lade sig gennemtrænge af kærlighedens ånd.
- * Læreren må intet øjeblik glemme, at han er lærer, og at hans hovedopgave er: at opdrage.
- * For at kunne blive lærer, behøver man ikke at være fuldkommen og fejlfri. En person, som ikke tænker på andet end at fuldkommengøre sit eget jeg, er næppe i stand til at gøre sig regnskab for de fejl, som hindrer ham i at forstå børnene.
- * Det er nødvendigt for læreren at lede børnene uden for meget at lade dem føle hendes tilstedeværelse, så at hun altid er rede til at yde hjælp, når det ønskes, men på samme tid således, at hun aldrig kommer til at stå som en forhindring mellem barnet og dets trang til selv at gøre erfaringer.
- * Det er børnene, der skal vise vejen frem.
- * Barnet bør kun stilles overfor valgmuligheder blandt ting, det kender til, og hvor det forstår virkningen af valget, og kun hvor den voksne er villig til at rette sig efter barnets valg.
- * Respekter barnets individualitet og ret til udvikling af sine specielle egenskaber.

Tilrettelæggelse

- * Hvad det særligt kommer an på, er altså: en veltilrettelagt omverden; en lærer, der har den rigtige "ydmyge" indstilling; og et formålstjenligt videnskabeligt materiale. Dette er de tre hovedpunkter af "ydre" beskaffenhed.
- * Den voksnes verden er ikke egnet til, at barnet lever og trives vel i den; den er nærmest en veritabel ophobning af "hindringer", som så at sige tvinger den lille over i defensiven, nøder ham til tilpasnings-

forholdsregler, der gør ham til et vrangbillede af sig selv og udsætter ham for den fare: at blive et offer for den voksnes suggestioner.

- * Møbler i børnestørrelse.
- * Omgivelserne (miljøet) er til for barnets skyld og ikke omvendt. Det skyldes miljøet, når udviklingen sker i en mindre heldig retning.
- * Hver ting på sin bestemte plads, så børnene kan finde tingene og lære orden.
- * Barnet må have frihed til at gå på opdagelse i sine omgivelser, til selv at eksperimentere, til at få sin vilje afprøvet.
- * Hvor det er muligt bestemmer barnet selv sit opholdssted (ude - inde - toilet).
- * Hvert barn har en plads til sit tøj og personlige ejendele. Fælles ting er åbne på hylder eller i skuffer. Ting der ikke er adgang til, opbevares så børnene ikke kan nå dem.
- * Hvert barn har sin egen stol og bordplads, hvor det har ret men ikke pligt til at være.
- * Ofte leges på tæpper, hvor legetøjet holdes indenfor, og de andre børn går udenfor.
- * I samlingsstunden kan ting diskuteres, man kan stemme, tale om muligheder/ønsker.
- * Børnene holder selv orden i deres ting, rydder selv op efter deres leg, hjælper hinanden.
- * Defekte ting til reparation, hvori børnene deltager. Intet bør fjernes uden børnenes viden. Alt nyt introduceres.
- * Børnene lærer selv at betjene grammofon, båndoptager, TV, mikroskop o.lign.
- * Frihed til at beskæftige sig med hvad man vil/afslag i et sprog barnet forstår.

Metode

- * Fra helheder til enkeltheder. Fra konkrete til abstrakte ting. Fra sanseroplevelser til ord.
 1. Meddelsesstadiet (pæd. viser, siger, præsenterer).
 2. Gentagelsesstadiet (barnet leger/arbejder, gentager igen og igen).
 3. Gengivelsesstadiet (barnet viser, siger, reproducerer). Fri skabende træning, eks. Mester Jakel:
 - a) materialer fremskaffes og gives som tilbud.

- b) pædagogen viser hvordan man kan bruge materialerne.
- c) børnene går selv i gang - vælger selv.

Læsestykke

- * Dersom barnet ikke kan komme i en virksomhed, der stemmer med den sensitive periodes dragelse, er det gået glip af muligheden for en naturlig erobring - og er gået glip deraf for stedse.

Når et eller andet i dets omgivelser hindrer dets indre virksomhed, gør den sensitive periode sig gældende ved heftige reaktioner, i en desperation, som vi finder meningsløs og derfor ringeagter som uartighed og ondt lune. I virkeligheden er det udslag af en indre forstyrrelse, en utilfredsstillet trang, en tilstand af spænding. Barnets sjæl råber på det, den har behov for, søger at væрге sig. (Montessori, 1963, tidl 1939, s. 61)

Litteratur

- *Montessori, Maria: *Barndommens gåde. Håndbog i Montessori metoden*. Borgen, 1963. (Tidl. 1939).

Suppl. litteratur

Constantin-Hansen, Thora m.fl.: *Bogen om Montessori*. Rosenkilde og Bagger, 1950.

Sigsgaard, Jens: *Frøbel og Montessori*. Munksgaard, 1968.

- *Carstens, Dagmar: *Montessori pædagogik*. Eget forlag, 1970.

Film

Statens Filmcentral: 37-007 *Teach Me How I Can Do It Myself*. (29 min., farve, engelsk tale. 1968).

John Dewey

1859-1952

Samfundssyn

- * Da demokratiet og den moderne industrielle verden kom på scenen, blev det umuligt at forudsige med bestemthed, hvordan

civilisationen tager sig ud om tyve år. Derfor er det ikke muligt at forberede barnet til en bestemt livsform.

- * Sammenlagt tror jeg på, at det barn, der skal undervises, er et socialt individ, og at samfundet er en organisk helhed af individer. Hvis vi eliminerer den sociale faktor ender vi med en abstraktion; hvis vi eliminerer den individuelle faktor fra samfundet, ender vi med en dorsk og livløs masse.

Menneskesyn

- * Al undervisning er en del af den enkeltes deltagelse i menneskehedens sociale bevidsthed. Denne proces begynder ubevidst næsten ved fødslen og fortsætter med at skabe elevens åndelige kraft og gennemtrænger ham bevidst, former hans evner, træner hans ideer og vækker hans følelser. Igennem denne ubevidste undervisning kommer eleven gradvist til at tage del i de intellektuelle og etiske ressourcer, som menneskeheden sammen har fundet frem til. Eleven bliver arving til grundlaget for civilisation. Den mest formelle og tekniske undervisning i verden kan ikke adskille sig fra denne generelle proces. Den kan kun organisere eller differentiere den i en bestemt retning.
- * Barnets egne instinkter og åndelige styrke bringer stoffet frem og danner grundlaget for al undervisning.

Pædagogiske mål

- * Man kan kun forberede barnet på et fremtidigt liv ved at give det kontrol over sig selv; man skal træne det således, at det har fuld og hurtig udnyttelse af alle dets muligheder, at dets øjne, ører og hænder kan blive redskaber, der er redt til handling, og at dets evner gør det muligt for det at gribe de muligheder, et fremtidigt arbejde byder på, også sådan at barnet er i stand til at handle økonomisk og effektivt.
- * Langt den vigtigste holdning der kan skabes, er ønsket om at fortsætte med at lære.

Pædagogiske principper

- * "Learning by doing" (læring gennem handling) og Deweys pragmatistiske position: teoriens og begrebers sandhedsværdi afhænger af

deres nytte, af deres funktioner og praktiske konsekvenser.

- * At lære er ikke at tilegne sig allerede eksisterende viden, men gennem erfaringsbearbejdningen at udvikle viden.

Pædagogens rolle

- * Hvis underviserens indsats ikke forbindes med handlinger, som barnet kender fra sit eget liv uafhængigt af underviseren, bliver undervisning reduceret til et pres udefra. Det kan give visse ydre resultater, men er ikke virkeligt åndsdannende. Uden indsigt i barnets psykologiske struktur og dets handlemåde, bliver indlæringsprocessen tilfældig og vilkårlig. Hvis det lykkes at få undervisningen til at harmonere med barnets handlinger, skabes der ligevægt; hvis ikke, resulterer det i spændinger eller manglende integration eller ligefrem afbrydelse af barnets natur.

Metode og tilrettelæggelse

- * Spørgsmålet om metode kan reduceres til spørgsmålet om udviklingen af barnets åndelige styrke og interesser. De spor, man skal følge, ligger implicit i barnets egen natur. Fordi det forholder sig sådan, er de følgende påstande af yderste vigtighed for at ramme den ånd, i hvilken undervisningen skal foregå:
 - Det aktive går forud for det passive element i udviklingen af barnets natur. At udtryk kommer før indtryk. At den kropslige udvikling kommer før den åndelige. At bevægelse kommer før bevidstheden om den. At bevidstheden er yderst impulsiv og den stærke drivkraft. At bevidste elementer af sindet giver sig udtryk i handling.
 - at tilsidesættelse af dette princip er årsagen til stort spild af tid og styrke i skolearbejdet. Barnet kastes ud i en passiv, modtagende holdning. Betingelserne bliver så, at barnet ikke har lov til at følge sin egen natur. Resultatet er spændinger og spild.
- * Intellektuelle og rationelle ideer kommer af handling og udvikles med henblik på bedre kontrol med ens handlinger. Fornuft er det grundlæggende fundament for rigtig og effektiv handling. At forsøge at udvikle rationelle kræfter, evnen til at bedømme og tage stilling uden reference til udvælgelse af de midler, der skal bruges til handlingens udførelse, er den fundamentale fejl i vore

nuværende metoder i indlæringen. Som resultat præsenterer vi barnet for vilkårlige symboler. Symboler er nødvendige i den åndelige udvikling, men deres rolle er at være redskaber til at gå den nemmeste vej. Præsenteret som udelukkende symboler er de en masse af meningsløse og vilkårlige ideer, der kommer til barnet udefra.

- * Megen af den tid og opmærksomhed, der nu anvendes på forberedelse og præsentation af lektioner, kunne bruges mere klogt og med større udbytte ved at træne barnets evne til billeddannelse og holde sig for øje, at det drejer sig om, at barnet lærer at danne afgørende, levende og udviklende billeder af de forskellige fag, som det kommer i kontakt med.

Læsestykke

- * Når videnskab og kunst således går hånd i hånd, vil vi nå et krævende niveau af motivation for medmenneskelig handling. Den mest ægte form for menneskelig adfærd og den bedste tjeneste, som den menneskelige natur er i stand til at yde, opnås herigenem.

Litteratur

Dewey, John: *Erfaring og Opdragelse*. Med indledning ved Hans Fink. Chr. Ejlers forlag, 1974.

Dewey, John *Min pædagogiske trosbekendelse*. Oversættelse af *My pedagogical Creed* af Per Jespersen. www.skole-forum.dk/john_dewey.htm

Winther-Jensen, Thyge: *Undervisning og menneskesyn hos Platon, Comenius, Rousseau og Dewey*. Akademisk Forlag, 2001.

A.S. Neill

1883-1973

Samfundssyn

- * Vil skabe lykkelige mennesker, for hvem det ikke betyder så meget at have meget eller at bruge meget, men at være meget. Dette er et nødvendigt mål for at være med til at skabe en bedre verden.

Skabe et nyt og mere humant samfund, hvor hjertet og ikke hjernen bevæger menneskenes forhold til hinanden.

Menneskesyn

- * Frie mennesker er ikke lønslaver.
- * Imod religionen.
- * Frie, tolerante, hensynsfulde.
- * Hjerter, ikke hjerner.
- * Fuld åbenhed i seksuelle spørgsmål.

Pædagogiske mål

- * Skabe en ny generation, der er bedre end den gamle.
- * Lære dem at leve er mere vigtigt end at tilpasse sig samfundets krav.
- * Lære dem at bruge deres fantasi og skabende evner.
- * Udvikle sine elever til at blive lykkelige mennesker.
- * Selvstændighed og positiv kritisk sans.
- * Sigte imod at forbedre verden og menneskers forhold til hinanden.

Pædagogiske principper

- * Man kan være sig selv, så længe man ikke generer andre mennesker. Udviklingen af følelseslivet. Det kundskabsmeddelende kommer i anden række.
- * Frihed, ikke tøjlesløshed.
- * Fjerne børnenes frygt. Ikke tvang og disciplin, men selvdisciplin eller selvregulering.
- * Det var friheden - ikke psykoanalysen (Freud), der virkede gavnligt på børnene.
- * Frihed: fri af seksuelle skyldfølelser, fri af frygt for voksnes autoritet og tvang. Frihed til at være sig selv, men i harmoni med fællesskabet.
- * Retten til frihed hænger sammen med pligten til ansvar. Barnet og den voksne har den samme ret til frihed.
- * Ingen undervisningspligt. Ingen eksamen.
- * Gøre opdragelsen i skole og hjem mere børnevenlig ved at anviser veje til problemernes løsning.

Pædagogens rolle

- * Lærerne skal være i stand til at undervise i deres fag.

- * Ikke autoritære, ikke lærere med værdighed; men i harmoni med sig selv.
- * Være på barnets side. Være ven med barnet.
- * Lønner lille. Ikke meget privatliv, eftersom de bor på skolen. Kærlighed til børnene.
- * Børnenes ret til selvstyre respekteres.

Tilrettelæggelse

- * Summerhill 1921.
- * Kostskole, børn 6-16 år, opdelt i fem klasser. (25, 35 og 27 timers undervisning pr. uge). Man skal ikke igennem noget bestemt pensum på nogen bestemt tid. Ingen eksamen.
- * Man kan tage statskontrollerede prøver.
- * Undervisningsret, ikke pligt.
- * 09.30 - 13.10: Traditionelle fag.
- * 16.30 - 18.00: Manuelle fag.

Metode

- * Børn eller lærer kan smide den elev ud, der forstyrrer undervisningen. Eleven har overtrådt reglen om, at man ikke må genere andre.
- * Enetimer med elever, der har tilpasningsvanskeligheder.
- * *Fritid:*
 Heste, to æsler (ridning)
 Marsvin
 Skolens værksteder
 - formning
 - dramatik, der opføres hver lørdag
 Bibliotek
 Musik i skolens hal eller på værelser
 Biografbureau
 Svømning, stranden
 Oplæsning, danseaftner
- * *Skolemøderne* hver lørdag aften: (optræning i demokratiets spilleregler).
 To hovedformål:
 Lave love for Summerhill.
 Idømme straf til lovovertrædere.
- * Reglerne skal lære dem hensyn til fællesskabet.

- * Forbud:
Ikke spiritus.
Ikke klatre på tagene.
Ikke bade uden voksenopsyn.
- * Skolen som kampplads for to grupper - eleverne og lærerne - må afløses af en fælles vilje til at samarbejde mod et fælles mål.
- * Det vil kræve ansvarsfølelse af den, der ønsker frihed, med det vil sikkert udvikle selvstændighed og positiv kritisk sans.

Læsestykke

- * Det er dejligt at se, hvordan et barns sans for humor vokser. Man må naturligvis kalde det for sjov i stedet for humor, for et barn har sans for det sjove inden humoren udvikler sig. David Barton var praktisk taget født på Summerhill. Da han var tre år, kunne jeg sige til ham: "Jeg er gæst her og vil gerne tale med Neill. Hvor er han?"
David så hånligt på mig: "Dit fjols, det er jo dig selv."
Da David var syv år, standsede jeg ham en dag i haven. "Sig til David Barton, at jeg vil tale med ham", sagde jeg højtideligt. "Jeg tror, han er ovre i villaen."
David smilede bredt. "Sgerne", svarede han og gik over til villaen. Han kom tilbage et par minutter efter.
"Han siger, at han ikke vil komme", sagde han med et listigt smil.
"Gav han nogen grund?"
"Ja, han sagde, at han var ved at fodre sin tiger."
David lærte at gå med på den slags narrestreger i en alder af syv år. Men da jeg sagde til Raymond, der var ni år, at han skulle betale sine halve lommepenge i bøde, fordi han havde stjålet gadedøren, græd han, og jeg var klar over, at jeg havde begået en slem fejl. To år senere kunne han gennemskue mine vitser.
Dalli, tre år, ler, når jeg møder hende på vejen til byen og spørger om vej til Summerhill; men pigerne på syv og otte reagerer ved at vise mig den forkerte vej. (Neill. 1978, s.162)

Litteratur

- Neill, A.S.: *Den sidste mand i verden* (børnebog). Reitzel, 1968.
Neill, A.S.: *Fem på eventyr* (børnebog). Reitzel, 1969.
*Neill, A.S.: *Summerhillskolen*. Reitzel, 1978.

Neill, A.S.: *Hjerter ikke hjerner i skolen*. Reitzel, 1968.

Suppl. litteratur

Segefjord, Bjarne: *Summerhill* dagbog. Reitzel, 1968.

Kragh-Muller, C.C. (red.): *En skole bliver til. Bernadotteskolen de første 20 år*. Rhodos, 1969.

Jørgensen, Mosse: *En demokratisk skole*. Borgen, 1971.

Rokkjær, Åge: *NEJ - til folkeskolen. JA - til ansvar*. Borgen, 1973.

Segefjord, Bjarne: *Lærerstyring eller selvregulering*. Aschehoug, 1981.

Frederiksen, Hans: *Neill og Summerhill*. Gjellerup, 1982.

Walmsley, John: *Neill og Summerhill* (m. fotos).

Film

Statens Filmcentral: 37-006 *Summerhill*. (28 min., farve, engelsk tale, danske undertekster, 1967).

Celestin Freinet

1896-1966

Samfundssyn

- * Vi håber snart at se socialismen triumfere.
- * Vi forkaster illusionen om en undervisning, som er sig selv nok uden for de sociale og politiske strømninger, som betinger den.
- * Vi bør vise nødvendigheden af at kæmpe socialt og politisk side om side med arbejderne.
- * Samfundsmæssigt må pædagogen fastholde, at skolens arbejds- og samværsformer må bringes i overensstemmelse med det stadie, udviklingen af produktivkræfterne er nået til. Pædagogen må bekæmpe fremmedgørelsen, umyndiggørelsen og undertrykkelsen, fordi disse kræfter også gennemtrænger institutionerne, og fordi netop disse kræfter er dræbende for pædagogisk arbejde.

Menneskesyn

- * Det er i virkeligheden kun pædagoger, der mener, at børnene kan

springe visse etaper over, og fremvise bedre resultater end naturen.

- * Det kræver en undervisning, som ikke presses ned ovenfra; men som udspringer af børnenes egne sunde, velnærede og kraftige vækst, af selve grokraften hos dem.

Pædagogiske mål

- * Vi vil arbejde for at gøre vores elever til bevidste og ansvarlige mennesker, som vil bygge en verden, hvor krig, racisme og enhver form for diskrimination og udbytning af mennesket vil være bandlyst.
- * Barnet skal udvikle sin personlighed mest muligt på baggrund af et rationelt fællesskab, som det tjener, og som tjener det. Det skal fuldbyrde sin skæbne og opnå værdighed og styrke, så det kan forberede sig på, som voksent menneske effektivt og fjernt fra alle egoistiske løgne, at arbejde for virkeliggørelsen af et harmonisk og ligevægtigt samfund.

Pædagogiske principper

- * Arbejdet skal være det bærende princip, drivkraften bag folkets skole, det skal være den aktivitet, som alle færdigheder udspringer af.
- * Leg ruster kun i enkelte tilfælde mennesket til tilværelsens aktiviteter, selv om den somme tider sætter nogle specielle evner på prøve eller udvikler visse sanser.
- * Den skiller sig ud fra livet; det, der kun er en erstatning, bliver antaget for livet, og perspektivet i de fundamentale problemer bliver som følge heraf fordrejet.
- * Det er i barnet, vi må finde en pædagogik, der bygger på arbejde, og som - ved at fremhæve det, der er væsentligt for det enkelte menneske - vil være i stand til at give barnet mening med tilværelsen.

Pædagogens rolle

- * Hjælpe børnene til at realisere sig selv gennem konstruktiv aktivitet.
- * Støtte børnenes eksperimenter, efterhånden som de får brug for det.

- * Vi tager afstand fra to tendenser i børnehaven: Effektivitetstendensen, som alt for hurtigt vil orientere barnet mod pligterne og lektierne. Den infantile tendens, som tilsyneladende vil fastholde barnet på et stadie, det har forladt.
- * Ingen - hverken børn eller voksne - kan lide, at en autoritet kommanderer med dem.
- * I almindelighed skaffer man sig ikke kundskaber ved passivt at lytte at få forklaret og demonstreret...den naturlige og universelle fremgangsmåde er det famlende eksperiment.
- * Barnet bryder sig ikke om at høre foredrag fra katederet.
- * Tal mindst muligt.
- * Man kan kun undervise i en menneskelig atmosfære. At man respekterer børnene, og at de respekterer deres lærer, er en af de første betingelser for fornyelse af skolen.

Tilrettelæggelse

- * Vi må give børnene et miljø, et materiale, som vil kunne hjælpe dem i deres udvikling og forbedre de veje, som hver især vil begive sig ud på, alt efter deres smag, deres evner og deres behov.
 - * Der bør ikke findes nogen børnehave uden naturmiljø.
 - * Et miljø, som støtter eksperimenter, der er lige så varierede og mangfoldige som livet selv.
 - * Et miljø, hvor børnene alene og i fællesskab med andre kan vælge, planlægge, arbejde, eksperimentere, studere og producere.
 - * Et miljø, som er åbent ud mod naturen og det arbejdende samfund.
 - * Gennem vores arbejdsplaner, organiserer vi det fælles og individuelle arbejde.
 - * Gennem det ugentlige fællesmøde diskuterer vi og løser vores fælles problemer.
 - * Gennem vægavisen meddeler vi hinanden kritik, ros og ønsker.
 - * Årsplan lægges af læreren i forhold til læseplan.
 - * Månedspan/ugeplan lægges i samarbejde med eleverne.
 - * Individuel ugeplan lægges af eleven i samråd med læreren. Herved får eleven sin frihed indenfor visse rammer, som han i forvejen har beregnet og accepteret.
- 08.30 Børnene møder (fransk skole!).

- 08.40 De små arbejder om "Dagens tekst".
De øvrige individuelt
- 09.10 Teksten sættes. Tegninger-linoliumstryk laves.
- 11.00 Middagspause.
- 13.00 Alle arbejder fortrinsvis i værkstederne.
- 14.15 Nogle elever tages ud til kurser.
- 14.45 Te-pause.
- 15.00 Samling. Der fortælles om dagens arbejde.
- 15.30 Spørgetime, hvor læreren besvarer spørgsmål, som er dukket op i dagens løb.
- 16.00 Elevforedrag af en eller flere elever.

Metode

- * Frit valg af aktiviteter (værksted).
- * Kooperativitet (medbestemmelse, planlægning m.v.).
- * Den frie tekst (ingen skolebøger).
- * Skolehaven.
- * Undersøgelser af det lokale miljø.
- * Skolekalenderen.
- * Selvkorrigerende kartoteker og hæfter, programmerede bånd. Inter-skolær kommunikation. Skoleblad.
- * Det kooperative skolekartotek. Arbejdsbibliotek.
- * Trykkeri i skolen (hektograf, limograf).
- * De arbejdende værksteder.
m.v.

Læsestykke

- * Der bør ikke findes nogen børnehaveskole uden naturmiljø: et større eller mindre jordstykke med sand, vand, sten, træer, mursten, klippestykker, vilde dyr og husdyr. Dette område kan, som vi allerede har sagt, ligge et andet sted end skolen (men det bør absolut være en nødudvej).
Dette naturlige miljø dækker et dobbelt behov, nemlig indretningen og arbejdet.
Med henblik på behovet for indretning bør man undgå at planlægge hele området, at tilplante alt, at trække snorlige stier, som

forhindrer børnene i selv at gå på eventyr. Det er nødvendigt at reservere nogle små afkroge, hvor de børn, der endnu ikke er nået til arbejdsfasen kan hellige sig deres eksperimenter, deres bygningsværker og deres forsøg efter deres egen rytme og i harmoni med deres fysiologiske formåen og psykiske ligevægt. Vi ser i øvrigt ofte, at de små arbejdere slutter sig til dem, og vi forstår også hvorfor.

Men samtidig organiserer vi arbejdet på en sådan måde, at det langsomt kommer til at beherske miljøet - arbejdet som altid har en social funktion, selv om vi ikke altid kan se det.

Vi må sørge for:

- planter
- husdyr
- mure, forhindringer, hytter og huse, kanaler, møller etc.

(Freinet: 1976, s. 39)

Litteratur

*Freinet, C.: *Folkets skole*. Reitzel, 1976.

Freinet, C.: *Arbejde som pædagogisk princip - Den frie tekst*. Reitzel, 1980.

Suppl. litteratur

Rifbjerg, Sofie: *Træk af den moderne opdragelses historie*. (s.138-172.). Gyldendal, 1966.

Held, Finn (red.): *Freinet-udstillingen*. (60 s.). Amtscentralen, 1976.

“Økopædagogik”

Samfundssyn

- * Jorden og menneskeheden befinder sig i en krisetilstand, en økokrise, som kun kan løses ved en ændret grundholdning til vor livsstil.
- * På grund af den økologiske krise er diskussionen om moral og (øko)etik endnu mere påtrængende.
- * Økosofien diskuterer, hvorvidt den kapitalistiske vækstfilosofi fortsat kan være bærer af samfundsudviklingen, hvis vi skal styre mod

et ligevægtssamfund, et samfund i økologisk balance. Et sådant tema klargør, at økosofien er svær at adskille fra det politiske. Derfor er der også god grund til at tale om en økopolitik.

Menneskesyn

- * Mennesket indgår i naturens helhed som et fragment af den, idet mennesket har mulighed for bevidsthed om helheden og kan vælge at handle ud fra den bevidsthed eller lade være. Vi er altså ikke kun en del af naturen.

Pædagogiske mål

- * Man må lære at skelne mellem ægte og uægte behov, mellem nødvendige og unødvendige behov og se sine behov i relation til en ansvarlig helhedsforståelse af verdens situation i dag.

Pædagogiske principper

- * Med økopædagogik menes den teoretiske og praktiske pædagogik, som tager de problemstillinger op, hvor økologisk forskning og tænkning står centralt.
- * Økopædagogikken har til formål at bevidstgøre og fremme de værdier, holdninger, kundskaber og færdigheder, som er nødvendige forudsætninger for at man kan se udviklingstendenserne i det totale livsmiljø i en økologisk og sociokulturel sammenhæng.

Pædagogens rolle

- * Det springende punkt er egentlig, om pædagoger selv har disse standarder i deres eget liv - om de efterlever dem. Børn har 10 sanser for at gennemskue også økopædagogisk kosmetik. Det gode eksempel er stadig det stærkeste argument.
- * En pædagogisk ledet praksis, der bygger på et dialogisk forhold børn og voksne imellem.

Tilrettelæggelse

- * Man skal stilles over for problemer, hvor man kan vurdere og handle aktivt på grundlag af økologisk funderet indsigt og en personlig gennemtænkt værdiprioritering.

- * Der må undervises i vækstteorier og vækstproblemer, i lovgivning herom og forvaltning heraf. Man må kunne blive i stand til at komme bag om problemerne og ikke kun symptombehandle. Det enkelte menneske må have krav på at opnå en så reel baggrundsviden, som det må kræve for stillingtagen i et demokratisk samfund.

Metode

- * Leve i og med naturen.
- * Hvis vi bruger naturen, bliver vi glade for den og får lyst til at passe på den. Skræmmende historier om natur-ødelæggelser giver derimod ulyst og virker handlingslammende.
- * Naturen som legeplads.
- * Genbrug, økologisk jordbrug og dyrehold.
- * Loppemarkedssituationen indeholder alle mulige former for social dynamik, der er værd at opleve, dvs. hele planlægningen før selve gennemførelsen og efterbehandlingen.
- * Ikke mindst børnene synes, det er spændende at gå på jagt efter spiselige planter.

Læsestykke

- * Det er en konsekvens af økologisk tænkning, at mennesket ikke altid bør stå i centrum for vore værdiprioriteringer. Vi bør identificere os med og føle ansvar for alt levende. Vi bør endvidere igennem vor undervisning forsøge at lade eleverne få mulighed for at opleve og bevare følelsen af menneskets og livets situation i nutid, fortid og fremtid eller med andre ord se livet i et videre perspektiv. De natur-etiske holdninger og værdisynspunkter, som kan udledes af økologisk tænkning, kan i det hele taget få stor betydning for elevernes personlighedsudvikling. (Bjørndal. 1979, s. 20)

Litteratur

- Næss, Arne: *Økologi, samfunn og livsstil*. Universitetsforlaget, 1976.
- Agger, Peter: *Om økologi*. Reitzel 1976.
- *Schnack, Karsten: *Midt i en økotid. Økopædagogik og økofilosofi*. (Artikel i "Pædagogiske perspektiver"). Gyldendal, 1978.
- *Bjørndal, Bjarne & Lieberg, Sigmund: *Økopædagogik*. En studiebog i

miljølære. Gjellerup, 1979.
Glebe-Møller, Jens: *Om moralen*. Gad, 1980.
Grænser for vækst. Gyldendal, 1980.
Toffler, Alvin: *Fremtidschok*. Samlerens forlag, 1981.
Mikkelsen, Tom: *Det tøvende menneske*. Rhodos, 1982.
Fischer, Ulla & Leicht Madsen, Bent: *Se her*. Børn & unge, 1984.
Leicht Madsen, Bent: *Børn, dyr og natur*. Børn og unge, 1987.
Hvordan får man grønne børn? - et inspirationshæfte for daginstitutioner. Landsforeningen frie børnehaver, 1991.

Video

Affaldsveje. Statens Filmcentral, Danmark 1990. Nr.V69-014, 37 min.
Bjarnes og Britas vidunderlige verden 1-5. Statens Filmcentral, Danmark 1990. Nr.V50-017 (video), 37 min.
De dyre dråber. Statens Filmcentral, Danmark 1990. Nr.V69-016, 40 min.
Naboer. Statens Filmcentral, Danmark 1990. Nr.V33-056 (video), 24 min.
Den store beslutning. Statens Filmcentral, Danmark 1991. Nr.V63-048 (video), 59 min.

Paulo Freire

1921-1997

Samfundssyn

- * Jeg betragter vor epokes grundlæggende tema for at være herredømme. Dette indebærer, at målet, der skal nåes, er det modsatte tema.
- * Hvis arbejderne ikke på en eller anden måde bliver ejere af deres eget arbejde, vil alle strukturelle reformer være ineffektive. De må blive ejere ikke sælgere af deres arbejde fordi. Ethvert køb eller salg af arbejde er en form for slaveri.

Menneskesyn

- * Enhver situation, hvori A objektivt udnytter B eller hindrer hans stræben efter selvbekræftelse som ansvarlig person, er en undertrykkelsessituation.

Pædagogiske mål

- * Mennesker er kun fuldstændiggjorte i den udstrækning de selv kan skabe deres verden (som er en menneskelig verden) og skabe den med deres ændrende arbejde.
- * Dette er således de undertryktes store humanistiske og historiske opgave: at befri sig selv og undertrykkerne.
- * *De undertryktes pædagogik* er pædagogikken for mennesker engageret i kampen for deres egen frigørelse.

Pædagogiske principper

- * Kun gennem kommunikation kan menneskets liv bevare sin mening.
- * Det er alene ved at risikere livet at frihed opnås.
- * Et af grundelementerne i forholdet mellem undertrykker og undertrykte er forskrifter. Enhver forskrift indebærer, at ét menneske påtvinger et andet sit valg.
- * De undertrykte, der har internaliseret billedet af undertrykkeren og har tilsluttet sig hans retningslinier, er angst for frihed. Frihed ville kræve af dem, at de forkastede dette billede og erstattede det med autonomi og ansvar.
- * Mennesket lider, når dets anstrengelse for at handle bliver frustreret, når det finder sig ude af stand til at udtrykke sine muligheder.
- * Menneskelig eksistens kan ikke være tavs... at eksistere menneskeligt er at navngive verden, ændre den.
- * Dialogen kan ikke eksistere uden dyb kærlighed til verden og mennesker.
- * Sand dialog kan ikke eksistere uden at de samtalende engagerer sig i kritisk tænkning - tænkning, der opfatter virkeligheden som en proces, som ændring snarere end en statisk enhed.

Pædagogens rolle

- * Undervisningen må starte med en løsning af lærer-elev modsigelsen, ved at forlige modsigelsens poler, således at begge er både lærer og elev samtidig.
- * Frigørende undervisning består i erkendelseshandlinger, ikke i overførsel af information.
- * Hans bestræbelser må være gennemsyret af dyb tillid til mennesker og deres skabende evner. For at opnå dette må han gå ind i et fællesskab som ligestillet med eleverne.
- * Det, læreren tænker, giver kun mening gennem elevernes sande tænkning. Læreren kan ikke tænke for sine elever, og han kan heller ikke pånøde dem sin mening. Hvis det er sandt, at tanker kun har mening, når de udvikles gennem handlinger, hvorved omverdenen ændres, bliver elevernes underordning under læreren umulig.

Tilrettelæggelse

- * I stedet for at følge forudbestemte planer skaber ledere og folket, der identificerer sig med hinanden i fællesskab, retningslinier for deres handling.
- * I sand organisation er de enkelte personer aktive i organisationsprocessen, og organisationens mål er ikke fastsat af andre.

Metode

- * Dialogen, forstået som møde mellem mennesker vendt mod den fælles opgave at lære og handle, bryder sammen, hvis parterne - eller en af dem - mangler ydmyghed.
- * Baseret på kærlighed, ydmyghed og tro bliver dialogen et jævnybyrdigt forhold, med gensidig tillid mellem de samtalende som logisk konsekvens.
- * At sige en ting og gøre noget andet - at tage sine egne ord let - kan ikke inspirere til tillid.
- * Der findes ikke noget sandt ord, som ikke på samme tid er praksis. Således betyder det at sige et sandt ord at ændre verden.
- * Erstat "sparekassepædagogikken" med menneskers problemformulering i forhold til deres verden.
- * Problemformulerende pædagogik forkaster kommunikerer og virke-

liggør kommunikation.

- * Efterhånden som eleverne i stigende grad står overfor problemer i forbindelse med sig selv, i verden og med verden, vil de i samme grad føle sig udfordret og tvunget til at reagere på denne udfordring. Fordi de opfatter udfordringen som forbundet med andre problemer inden for den totale sammenhæng - ikke som teoretiske spørgsmål - bliver den efterfølgende forståelse stadig mere kritisk og således mindre fremmedgjort. Deres reaktion på udfordringen fremkalder nye udfordringer, der følges af ny forståelse; og lidt efter lidt kommer eleverne til at se sig selv som forpligtede.

Læsestykke

- * Der findes ikke noget sandt ord, som ikke på samme tid er praksis. Således betyder det at sige et sandt ord at ændre verden.
...Når et ord berøves sin handlingsdimension lider refleksionen lige så automatisk; og ordet ændres til ørkesløs sludren, til *verbalisme*, til fremmedgjort og fremmedgørende "bla bla". Det bliver et tomt ord, der ikke kan fordømme verden, for fordømmelsen er umulig uden forpligtelsen til at ændre - og der er ingen ændring uden handling.
Hvis der på den anden side udelukkende lægges vægt på handling - til skade for refleksionen - forvandles ordet til *aktivisme*. Dette sidste - handling for handlingens skyld - ophæver den sande praksis og umuliggør dialog. (Freire: 1973, s. 62)

Litteratur

- *Freire, Paulo: *De undertryktes pædagogik*. Christian Ejlers forlag, 1973.
- Freire, Paulo: *Frigørende pædagogik*. Unge pædagogers forlag, 1974.
- Freire, Paulo: *Kulturaktion for friheden*. Christian Ejlers forlag, 1974.

Suppl. litteratur

- Poulsgaard, Kirsten: *Socialisering og frigørende pædagogik*. Christian Ejlers forlag, 1968.

Stig Broström & Kjeld Rasmussen

1945-

Samfundssyn

- * At fjerne uligheder og ophæve delingen i klasser er socialismens langsigtede mål.
- * To hovedklasser: Kapitalistklassen, som ejer de væsentligste produktionsmidler, leder og fordeler arbejdet og derved sikrer sig en stor del af de samfundsmæssige rigdomme. Arbejderklassen, som er tvunget til at sælge sin arbejdskraft. Det er denne klasse, som direkte medvirker til frembringelsen af merværdien i samfundet.
- * Samfundet kan inddeles i en basis (økonomisk, produktionsmæssigt) og en overbygning (ideologisk). Begge områder domineres af det kapitalistiske system, som ønsker udviklet færdighedsmæssige, tilpasningsmæssige og kreative kvalifikationer i overensstemmelse hermed.
- * Klassedelingen slår igennem på samfundsmæssige områder.
- * Systemet bygger på profit og udbytning, der medfører ulighed og dybtgående klasseforskelle.

Menneskesyn

- * Børn i dag er samfunds- og samværs-mæssigt isolerede.
- * Vi er ikke kun genstand for en påvirkning. Vi er også aktive subjekter, der gennem egen aktive og alsidige virksomhed virker ind på omverdenen og forandrer denne, og herigennem forandrer os selv.
- * Dialektisk udvikling: Vekselvirkning af ydre og indre faktorer.
- * Ydre modsætningsforhold kan blive til en dynamisk og udviklende modsigelse i barnet. Udviklingsprocessen forløber gennem ophobning af kvantitative forandringer, der fører til kvalitative spring - den nye udvikling.
- * Enhver aktivitet, hvor barnet oplever, at det formulerer sig, og at det herigennem bearbejder og forandrer sin omverden, er væsentlig for dets udvikling.
- * Primært må vi forstå børnenes problemer i sammenhæng med det økonomiske, produktionsmæssige og samfundsmæssige system, de fungerer i.
- * Børnene "indlæres" langsomt men effektivt lønarbejdets vilkår og forbandelser.

Pædagogiske mål

- * Pædagogikkens overordnede mål er en alsidig personlighedsudvikling.
- * Erkende behovet for samarbejde i stedet for snæver individualisme og konkurrence.
- * Rette børnenes opmærksomhed mod samfundsmæssige modsætninger, inddrage børnene i samfundsmæssige aktiviteter og bidrage til, at de konkret drager den erfaring, at de selv kan forandre forhold og fænomener i samfundet.
- * Selv om indsigt ikke umiddelbart "ændrer verden", medfører bevidstheden om "hvordan tingene hænger sammen", at barnets angst reduceres.
- * Målene udspringer af børnenes behov og pædagogernes fælles perspektiver. Der må efterhånden udformes både overordnede mål og konkrete mål (delmål). Kravet er bl.a., at de skal rumme overskridende elementer.

Pædagogiske principper

- * Den pædagogik, vi formulerer, må - i hvert fald inden for visse rammer - modsvare de betingelser, samfundsgrundlaget giver.
- * Dialektik som centralt princip.
- * Modsætninger som grundlag for udviklingen.
- * Udvikling sker via virksomhed.
- * Der er en række grundlæggende principper, som pædagogikken må leve op til vedrørende børns aktive virksomhed, meningsfuldhed, alsidighed og kreativitet.
- * Barnet er virksomt, når det gennem sin egen produktive praksis bearbejder og forandrer omverdenen, skaber noget.
- * Ledende virksomhed: Den virksomhedsform, hvorigennem de væsentligste psykiske forandringer foregår og kommer til udtryk.
- * For at legen kan få betydning som ledende virksomhed, behøver den netop et indhold, et materiale. Legen henter sit materiale gennem kontakt med den samfundsmæssige omverden.

Pædagogens rolle

- * Uden en grundlæggende forståelse af de klassemæssige forskelle kan ingen pædagog i dag praktisere en dialektisk, struktureret pædagogik.
- * Pædagogen må have viden om børns og forældres livsbetingelser,

indsigt i de samfundsmæssige betingelser, have forståelse for hvad menneskelig udvikling er m.m.

- * Pædagogen må klarlægge børnenes aktuelle udviklingstrin og på denne baggrund vurdere hvilke modsætninger hun vil bringe ind i børnenes liv. Samtidig være opmærksom på hvilke modsætninger - udfordringer - børnene opsøger på eget initiativ og støtte dem i denne proces.
- * Det er løbende pædagogens opgave at være åben og følsom overfor børnenes udtryk og være i stand til at medtænke det, som børnene giver udtryk for umiddelbart at være optaget af.
- * Gruppens udvikling fremmes, generelt sagt, gennem de kærlige, fornuftige og konsekvente krav, over aktivets indflydelse til selvdisciplin.
- * Konflikters løsning afhænger af, at pædagogen har forstået årsagen til konflikterne.
- * Hvis pædagogen ikke selv udviser interesse, engagement og humor, samt har en udstråling, der afspejler, at hun selv tror på værdien og meningen med aktiviteterne - ja, så er det halve nederlag i hus. Kort sagt må den "kritiske pædagog" ikke minde om den "vindtørre degn" eller den "puritanske munk".
- * Hævder pædagogen ensidigt sine lønarbejderinteresser, sætter dette alvorlige hindringer for udviklingen af pædagogikken.

Tilrettelæggelse

- * Der må ikke blot organiseres med og for børnene, de må lære selvforvaltning og selvorganisering.
- * Hovedbegrundelsen for at en ydre strukturering af det pædagogiske arbejde er nødvendigt: Vi må gå til kamp mod indoktrinering (en ensidig og massiv påvirkning, der ikke giver mulighed for at sætte spørgsmålstejn ved, eller forholde sig kritisk til forskellige fænomener og deres årsager).
- * For det yngre og ældre barn har legen en afgørende betydning for personlighedsudviklingen. Legen må derfor indtage en væsentlig plads i daginstitutionsarbejdet. Dvs.: god tid til at lege, alsidigt udbud af materialer, rekvisitter, materielt grundlag for at lege.
- * Ved (indre) struktur forstår vi primært de indholdsmæssige overvejelser i personalegruppen. Vi prøver at nærme os en enhed imellem tanke og handling - en struktur.
- * Ved planer (= ydre struktur) forstår vi primært den praktiske organi-

sering af dagen.

- * Planer og struktur udgør en enhed.
- * En strukturering af pædagogikken er nødvendig, da en aktivitet må tage udgangspunkt i den nærmeste udviklingszone, et stykke over barnets aktuelle udviklingstrin.
- * Nødvendigheden af både planmæssighed og smidighed må påpeges, og der må advares imod mekaniske planer, skoleskemaplaner, overforbrug af emner, at stirre sig blind på emnearbejder og endelig mod at overse børnenes medindflydelse.

Metode

- * Børnenes opmærksomhed rettes mod de samfundsmæssige modsigelser i samfundet, dels for at skabe en motivation hos børnene, og dels for til en vis grad at bryde børnenes samfundsmæssige isolation. Eksempler på modsigelser: Dreng/pige, sund mad/usund mad, at have arbejde/at være arbejdsløs, at bo i hus/at bo i baggårdslejlighed.
- * Emnerne må udvælges, så "den dialektiske udviklingsopfattelse" kan komme til anvendelse som metode.
- * Det enkelte emne må have en almen karakter, dvs. kunne illustrere en generel samfundsmæssig problemstilling.
- * Det enkelte emne skal søge at tilgodese samtlige virksomhedsområder.
- * Emnerne, hvor der lægges mere og mere vægt på kendskab til samfundet, skal være delmål i børnehavens pædagogik. Årsplan.
- * Emnerne skal have udgangspunkt i børnenes forudsætninger og samfundsmæssige baggrund.
- * Erkendelse gennem gruppearbejde, som sammensættes efter udviklingsalder. Emnet skal omfatte hele børnehaven. 4 børn pr. gruppe.
- * Tilknytning af praktisk konkrete handlinger er afgørende for begrebsindlæringen.

Læsestykke

- * Ét af børnene, en ca. 6 årig pige, vil ikke afgive sin tegning til venskabsbørnehaven, som også har sendt tegninger hertil. Stor diskussion udfolder sig. Pædagogen styrer, men forsøger at få alle børn til at formulere sig.
 - *Pige, cirka 5 år:* "Jamen, vi havde jo alle sammen aftalt at sende

de tegninger!”

- *Dreng, cirka 6 år*: “Hvorfor vil du ikke sende din tegning, Irene? - vi har jo allesammen givet én”.
- *Irene*: “Fordi den er så fin, at min mor skal ha’ den”.
- *Pædagogen*: “Du kan jo lave en anden, fin tegning til din mor, de andre børn har ret: Vi havde en bestemt, fælles aftale om det her”.

Diskussionen fortsætter, ofte voldsom, men aldrig ondskabsfuld (hvilket forudsætter et vist udviklingstrin i gruppen i øvrigt). Irene er tydelig presset og klynker lidt. Pædagogen trøster, men både hun og børnene står fast - og til sidst gir Irene sig imod et løfte om, at hun lidt senere må lave en ny tegning. (Broström. 1981, s. 20)

Litteratur

*Broström, Stig & Kjeld Rasmussen: *En nødvendig pædagogik. Dialektisk struktureret pædagogik*. Børn & unges forlag, 1981.

Broström, Stig: *Makarens kollektivopdragelse - dansk gruppeopdragelse*. Børn & unges forlag, 1983.

Broström, Stig: *Virksomhed og personlighedsudvikling*. Børn & unges forlag, 1983.

Broström, Stig & Mogens Hansen: *Pædagogik - didaktik, læring og dannelse i institution og skole*. Frydenlund, 2006.

Rasmussen, Kjeld: *Personalesamarbejde*. Børn & unges forlag, 1983.

Rasmussen, Kjeld: *Forældresamarbejde*. Børn & unges forlag, 1985.

Broström, Stig: *Børn - virksomhed - udvikling*. Socialpædagogisk Bibliotek, 1986.

Broström, Stig: *Marxistisk pædagogik*. Artikel i bogen *Pædagogiske grundsyn*. Semi-forlaget, 1987.

Broström, Stig: *Pædagogens personlighed*. Semi-forlaget, 1988.

Broström, Stig: *Os på 6*. Børn & unges forlag, 1989.

Broström, Stig: *6-9 års pædagogik. Leg, leg - rammeleg*. Systime, 1995.

Suppl. litteratur

Makarenko, Anton: *Vejen til livet*. Tiden, 1977.

Per Linge & Hans Petter Wille

1943-

1945-

Samfundssyn

- * Udviklingen henimod effektive, planlagte, ufrivillige og unødvendige aktiviteter er et træk ved hele vor samfundsudvikling. Udviklingen er igen et resultat af de ændringer, som har fundet sted i menneskets livsbetingelser i nær tilknytning til de politiske og økonomiske kræfter.
- * Det er derfor vanskeligt at vende en sådan udvikling uden også at vende udviklingen i samfundet i det hele taget.

Menneskesyn

- * Vækstpædagogikken sætter barnet i centrum, beskytter det og afskærmer det. Vi sætter virksomheden i centrum.
- * Barnet er ikke et passivt objekt, men et handlende, aktivt, bevidst væsen.
- * At føre børn ind i samfundet uden at de har kontakt med arbejde, mener vi er det samme som at prøve at lære et barn at svømme, uden at det har kontakt med vandet. Ikke mindst tror vi, at børns mest dominerende tilegningsaktivitet, legen, bliver truet ved en sådan adskillelse.
- * Bruddet mellem arbejde og opdragelse skyldes for en stor del, at arbejde og boligmiljø er adskilt fra hinanden.
- * Bruddet mellem generationerne er næsten totalt.
- * Der er brud mellem større og mindre børn.
- * Der er brud mellem mennesker og natur.

Pædagogiske mål

- * Det er ikke pædagogens opgave at tilpasse børnene til et givet samfund. Pædagogens opgave må være at styrke forudsætningerne for barnets egen aktive tilegnelse af omverdenen.
- * Et vigtigt mål for al aktivitet må være, at det, som foregår, er meningsfyldt. Når arbejdet mangler, bliver aktiviteterne syntetiske.

Pædagogiske principper

- * Det er vanskeligt at tænke sig, at der skulle ske noget, der ikke har forbindelse med arbejde, leg og læring.
- * Arbejde kan blive til leg og leg til arbejde. Vi kan afbryde hvad som helst for at sætte os ned og udforske et eller andet nærmere - for at lære noget. Men hele tiden er det arbejdet, som er drivkraften i det, vi foretager os. Mister legen og læringen kontakten med arbejdet, mister de kontakten med virkeligheden, med livet. Arbejdet er selve livsnerven i vores aktiviteter.
- * Da ingenting "kommer af sig selv", er det absolut nødvendigt og grundlæggende i et menneskes liv at kunne arbejde.
- * Det er menneskets forhold til arbejde, som har skabt livsformer, væremåder og tænkemåder.
- * Gennem arbejdet ændrer mennesket sine egne livsbetingelser. Når livsbetingelserne ændres, kræves der atter andre former for arbejde. Andre former for arbejde kræver, at mennesket må omstille sig, udvikle sine færdigheder og indstille tænkemåderne mod nye bårner. Vi ser, hvordan mennesket indvirker på omgivelserne, og hvordan omgivelserne igen former mennesket.
- * Legen har nær tilknytning til børnenes livsbetingelser, samtidig med at den danner forberedelse til det liv, barnet skal leve som voksen. Dette understreger det livsnødvendige i legen.
- * Det er et typisk træk ved leg, at den ofte kredser om de voksnes arbejde eller aktiviteter.
- * Når legen opstår i et tomrum i forhold til andre aktiviteter, som et samfund er fuldt af, vil den mere og mere opstå som behov for at have noget at gøre, for at udfylde fritiden.
- * Legen har gradvis udviklet sig fra at være en livsnødvendighed til at blive en fritidsbeskæftigelse.
- * Vi tilbringer store dele af vort liv i institutioner, hvor vi adskilt fra arbejdslivet bliver gjort bekendt med de erfaringer, som arbejdet indtil nu har givet mennesket.

Pædagogens rolle

- * Det største problem, når det kommer til stykket, er muligvis det, at de voksne i børnehaven ikke kan finde ud af at være voksne på en

naturlig måde, og at de hermed bliver en hindring, når der er tale om at skabe en livsnær børnehave.

- * Vi vil en pædagogik, som giver børnene lov til at være sig selv i børnehaven.
- * Børn bliver mere og mere afhængige af, at der er voksne, der skal sætte legen i gang, skaffe legetøj og holde orden på legen. Imidlertid er det vores mening, at dette lige så meget skyldes de voksnes holdninger til børn og leg, arbejde og læring, som at børnene oplever verden, der modarbejder dem.
- * Vi lægger stor vægt på, at børn og voksne skal være aktivt adskilt i visse perioder af dagen i børnehaven.

Tilrettelæggelse

- * Som alle andre steder findes der også i børnehaven en hel masse, vi er nød til at foretage os, for at alt skal kunne fungere tilfredsstillende. De ting, der skal gøres, bliver gjort, vi behøver ikke at finde på det, der skal gøres. Aktiviteterne fremstår som nødvendige af en eller anden grund. Handlingen er dele af en helhed, det, man foretager sig, har en mening.

	fravær	nærvær
At foretage sig noget sammen	1	2
At foretage sig noget hver for sig	3	4
At bearbejde, at nære omsorg for	5	6

Livet i børnehaven kan ikke blive naturligt, før alle 6 områder bliver opfattet som lige vigtige og forekommer mellem hinanden.

Metode

- Udviklingsniveauer:
 1. Børnene må have mulighed for at arbejde indenfor institutionen, få medansvar på lige fod med de voksne.
 2. De voksnes arbejdsopgaver må udvikles i retning af samarbejde og arbejdsdeling.
 3. Institutionen tilbyder sin arbejdskraft til udenforstående.

4. Institutionen overflødiggør sig selv i et åbent samfund, hvor børn er nødvendige.
- * Vi står næppe umiddelbart over for et samfund, der kan indlemme børn og unge i et naturligt arbejdsfællesskab. Men vi må allerede i dag kæmpe for at gøre dem delagtige, hvor det er muligt. Og vi må frem for alt ikke gøre det modsatte: at skabe yderligere isolation.
 - * Det vigtigste punkt og grundlaget for alle initiativer vi har nævnt i denne bog er, at alle implicerede parter bliver informeret og trækkes med ind i arbejdsituationer.
 - * Det er menneskets evne til at være aktiv i sit miljø, der har skabt al udvikling.

Læsestykke

- * Omsorg vil først og fremmest sige gensidig interesse og indlevelse. Det er vigtigt, at børn og voksne vænner sig til at udveksle erfaringer med hinanden, viser interesse for hinandens gøremål. En dreng, der befandt sig dårligt til rette i børnehaven, havde et par virkelig fine dage som "skovarbejder" sammen med nogle gartnere, som var ved at beskære træer i nærheden af børnehaven. Personalet sørgede for, at han fik en god madpakke med, og de plejede at smutte op til ham et par gange om dagen for at se, hvordan arbejdet gik. Når drengen om eftermiddagen kom tilbage fra "arbejdet", snakkede de ivrigt med ham om, hvad han havde oplevet i skoven. Dette var omsorg, som fungerede godt. (Linge: *Arbejde,...* 1980, s. 114)

Litteratur

- *Linge & Wille: *Børn og arbejde*. Reitzel, 1980.
- *Linge & Wille: *Arbejde, leg og læring*. Reitzel, 1980.

Erik Sigsgaard

1938-

Samfundssyn

- * Det, der tidligere var en helhed, en sammenhængende struktur,

opsplittes i dele, der fjerner sig stadig mere fra hinanden og med stigende hastighed.

* Hovedkræfterne i atomiseringen af vores samfund er fem tendenser:

1. *udskillelse*

- af børn fra voksnes liv og arbejde;

2. *opsplitning*

- af livet i fritid-arbejdstid, privatliv-offentlig liv,
- af arbejdet i planlæggende-udførende arbejde, håndens-åndens arbejde,
- af mennesket selv i det følende-det effektive menneske; det kalkulerende-det spontane menneske;

3. *isolation*

- af generationerne og de sociale lag fra hinanden, af det ene menneske fra det andet gennem konkurrence;

4. *passivering*

- af enkeltmennesket og dets underordning under de stadig mere anonyme magter: institutionen, organisationen, selskabet, pagten, staten, kommunen, udviklingen;

5. *kontrol*

- af den enkelte, for børns vedkommende tiltagende voksenkontrol med ikke blot deres handlinger, men også deres tanker – her spiller medierne en stor rolle.

* Bag tendenserne står dels industrialiseringen i sig selv, dels den måde, den foregår på, hvor stadig færre ejer stadig flere af produktionsmidlerne, mens stadig flere henvises til - om muligt - at sælge deres arbejdskraft.

* Kapitalkoncentrationen fører befolkningskoncentration, affolkningsprocesser og arbejdsløshed med sig. Dette fører igen til afmagtsfølelse og selvdestruktive processer hos nogle og til stress og måske emotionel afstumpning hos andre.

Menneskesyn

* Tendenserne fører til *serialitet* og til en oplevelse af afmægtighed, formålsløshed, meningsløshed og angst. Ja, man begynder at tale om en helt ny personlighedstype med meget svag og flygtig identitetsopfattelse, vage sociale relationer og tendens til flugt og ind-

advendthed (narcissisme).

- * Vi er, hvad vi er. - Vi er, hvad vi bliver gjort til. - Vi er, hvad vi gør os til.
- * Mennesket er socialt, kreativt, kærligt og aktivt, hvis det får lov til at være det.
- * Vi er alle selvstændige, enestående individer, lige vigtige i fællesskabet, og det er af stor betydning for hver af os, hvordan det går hver eneste en af de andre i børnehaven, lille eller stor, nu og i fremtiden.
- * Uden venskabet og kærligheden kan mennesket ikke blive og forblive helt, følende og levende.
- * Mennesker bliver stærkere gennem fællesskabet - og jo stærkere og mere ansvarlige, menneskene er, desto stærkere er fællesskabet.

Pædagogiske mål

- * Stræben efter erkendelse, efter samhørighed, efter varmt autonomt handlingsfællesskab.
- * Dette må være centralt i autonomibegrebet: Viljen til at skabe sit liv og ønsket om løbende at stå til ansvar over for sig selv.
- * Autonome mennesker afviser at udøve magt over andre, herunder at fordømme andre og at moralisere.
- * Når det er målet, det drejer sig om kan vejen blegne, og den kan endog blive reduceret til noget, der blot skal overstås. Ved vejs ende opdager mennesket så måske, at det attråværdige slet ikke er målet. Livet er alt det der sker "henad vejen", men da er det for sent. Måltænkningen implicerer altså en uopmærksomhed på nuet.

Pædagogens rolle

- * De voksne må støtte og tage udgangspunkt i barnets oprør mod opsplittningen.
- * De voksne må i deres daglige arbejde forsøge at bryde børns isolation fra omverdenen. De må prøve at undgå at undertrykke børnenes oplevelse af ting, steder og mennesker, og derved støtte det enkelte barn i dets iver for at lære verden at kende og for at gøre

dele af den til sin nære verden.

- * Der stilles altså ganske omfattende krav til pædagogen, krav om viden, indlevelsesevne, erfaring og helhedspræget samfunds- og menneskeforståelse. Lever pædagogen ikke op til disse krav, kan det gå alvorligt galt.
- * Pædagogen skal være fagligt og menneskeligt i stand til at tolke barnets udtryk. Hun skal have indsigt i forældrenes og barnets konkrete situation og i børns almene opvækstbetingelser. Hun skal have erfaringer med brudsituationer.
- * Jo mindre autoritære de voksne er, og jo mere selvorganiserede børn og voksne er, desto mere dominerer åbenheden i venskaberne over lukketheden.
- * Det er altså ikke forældre, pædagoger og lærere der oplærer, opdrager, former eller skaber barnet. De kan hæmme eller fremme barnets selvskab og påvirke processernes retning.
- * Måske skulle vi tale mindre om, hvilke værdier vi endelig skal have bibragt børnene. Og i stedet tænke lidt over, hvilke af de værdier, vi kunne lade os inspirere af - eller genopdage i os selv, inde i det lille barn, der gemmer sig i enhver voksen, tit meget dybt inde.
- * Voksne behøver altså ikke bestræbe sig på at forhindre børn i at få deres vilje. Det bliver de forhindret så rigeligt i i forvejen.
- * Nogen skal lære børnene det, de ikke længere kan *lære sig*, nemlig at begå sig i det samfund, de er udelukket stadig mere fra.

Pædagogiske principper

- * "Det gode liv" er selvreguleret.
- * Det kræves også, at børnehavens regler er fleksible i den forstand, at når en konkret situation adskiller sig betydeligt fra den række af tilsvarende situationer, der danner baggrunden for reglen, så ændres også anvendelsen af reglen, ja, den anvendes måske slet ikke.
- * Forhold børn-voksne er *processer*.
- * Børn og voksne kan kun støtte hinanden i deres sociale udvikling, hvis deres samvær og virksomhed bygger på frivillighed og gensidighed.
- * Hvad er forskellen på styring og selvregulering? Styring er envejs. Nogle styrer, andre bliver styret. Regulering er en gensidig, oftest

kollektiv proces, hvis væsen er tilpasning og afpasning.

- * Mennesker kan ikke trives, hvor tvangen hersker.
- * Gennem den stadige produktion af venskab modvirker børnene serialitet og isolation samt voksenmagt.
- * Er der to slags tryghed? Den der kommer af de tre r'er: ro, renlighed, regelmæssighed. Og den der kommer af de tre f'er: frihed, fællesskab, forandring.

Tilrettelæggelse

- * Skal barnet først og fremmest følge med i et program, der køres igennem af en voksen, lærer denne voksne ikke meget om det enkelte barn og dets verdener.
- * Der skal være rigelig plads til individuelle og specielle ønsker - også når det drejer sig om at indgå i relationer.
- * Det gælder derfor altid om at skabe betingelser for, at børn kan finde støtte hos hinanden mod voksenmagten.
- * Jeg drømmer om et sted, hvor jeg kan sige det jeg mener og vise det jeg føler, hvor jeg ikke skal tage mig sammen, og hvor jeg gerne må være ude af mig selv.
- * Bevægelsesfrihed, der kun begrænses undtagelsesvis, er en nødvendig forudsætning for at kunne være for sig selv.
- * Der skal være så få brud på og opsplitninger af børnenes dag som muligt.

Metode

- * Hvordan kan vi leve sammen i det daglige på en sådan måde, at børnehavedagene bliver glade, oplevelsesmættede, livsfyldte?
- * At gøre det usynlige synligt er en vigtig opgave i dag.
- * Når legetøjet går i stykker, er børnene med til at reparere det.
- * Modvirke den skarpe adskillelse mellem hjem og børnehave.
- * Bringe verdenerne sammen.
- * Børnenes modstand forstås som modstand og tages alvorligt.
- * Venskaber er præget af nærhed, varme, frivillighed og gensidighed, og vennerne må have både tid og plads til at være sammen uden overvågning, kontrol og indblanding.
- * 1."Ideen" til turen opstår ud fra en konkret hændelse, der berører

børn og voksne i børnehaven.

2. Stærke og imponerende ting skal *opleves umiddelbart*, de kan ikke formidles uden at det går ud over intensiteten.

3. På grund af den interesse og motivation, der så er hos børnene (og de voksne), *lærer de meget i situationen*.

4. Under dette forløb bliver der ikke lagt pres på børnene med hensyn til, at nu er det og det vigtigt at lære.

Læsestykke

* Om de voksne i børnehaven siger nogle børn på 6: "De tror slet ikke, vi kan noget .., de tror, vi er babyer, ... de tænker sig slet ikke om, ... de tror, alt er farligt for os, ... de tror ikke, vi tænker os om."

Adspurgt om, hvordan de ønskede at være som voksne, sagde de 6-årige bl.a.: "Jeg vil være sådan en, der ikke skælder ud, ... en almindelig voksen, ... en der tænker på børn, ... nogen, der tænker meget godt inde i hovedet." Kender du slet ikke nogle voksne, der er sådan: "Nej, ingen jeg kender, ingen."

Da børnene blev spurgt, hvad de ville bestemme, hvis de kunne bestemme, sagde en pige på seks: "Alle, alle de voksne her i børneren, de skulle dø, og det var kun børnene i vores gruppe der var tilbage." "Skulle det være en børnehave, hvor der ikke var nogen voksne?" "Ja." En anden: "Så kunne man tæske alle dem, man ville, så ville jeg tæske Jesper, han er altid så provokerende." (Sigsgaard, 1993, s. 95)

Litteratur

Larsen, Marianne & Erik Sigsgaard: *At ville, jeg kan, vi gør!* Tiderne Skifter, 1981.

*Sigsgaard, Erik: *At knytte de skilte verdener sammen*. Tiderne Skifter, 1983.

*Sigsgaard, Erik: *Gode venner*. Tiderne Skifter, 1983.

*Sigsgaard, Erik: *At være betroet*. Tiderne Skifter, 1983.

*Sigsgaard, Erik: *Det åbne og det lukkede*. Tiderne Skifter, 1984.

*Sigsgaard, Erik: *Er opdragelse nødvendig*. Tiderne Skifter, 1993.

Sigsgaard, Erik: *Om børn og deres virkelighed - før og nu*. Reitzel, 1995.

Sigsgaard, Erik & Ole Varming: *Voksnes syn på børn og opdragelse*. (I

serien "Grænser eller ej?") Reitzel, 1996.
Sigsgaard, Erik: *Børn og institutioner*. Tiderne Skifter, 2001.
Sigsgaard, Erik: *Skæld ud*. Tiderne Skifter, 2002.

"Reggio Emilia"

Samfundssyn

- * I dagens samfund bliver børnene formindsket og banaliseret, hævder Loris Malaguzzi (italiener). De spiller en marginal rolle, uden magt.
- * Meget sjældent mener man, at de bearbejder noget, påvirker det eller forandrer det. De er aldrig hovedaktører. Derved bliver synet på børn konservativt og konserverende.
- * Daginstitutionerne er en vigtig del af samfundet. De må aldrig udvikle sig til kunstige miljøer, afskærne fra andre grupperinger eller isolerede fra andre bevægelser i samfundet. Kontakten med den ældre generation er vigtig. Det er også vigtigt til stadighed at forsvare demokratiet og at styrke borgernes ret til at tage del i beslutningerne.

Menneskesyn

- * Allerede et spædbarn kan og vil så meget, når det kommer til vuggestuen for første gang. Nysgerrighed er kundskabens kilde.
- * Barnets evne til at skabe en personlig måde at se og at bearbejde indtryk på er en proces, der begynder meget tidligt og varer livet ud.
- * Der eksisterer en lyst til leg, til fabuleringen, til gentagelse, til genkendelse, til at realisere, til at virkeliggøre.
- * Der eksisterer en motorisk lyst, en rytmisk lyst, en rumlig lyst, en æstetisk lyst, en lyst til symbolik og en lyst til at kommunikere.
- * Nogle gange ved barnet selv, hvilken lyst der er drivkraften, andre gange ved det ikke, hvad der ender med at være vigtigt.
- * Et barn har hundrede sprog. Og må naturligvis ikke berøves de nioghalvfems.

Pædagogiske mål

- * Vi ønsker ikke, at børnene passivt skal tilpasse sig ubegribelige rutiner, der går over hovederne på dem. Nej de skal deltage i og forstå forskellige sammenhænge. Lære at beherske tiden, tingene og rummet. At påvirke dem.
- * Respekt for sig selv og for andre mennesker.

Pædagogiske principper

- * Børns øjne og intellekt har krav på at blive stimuleret. Børn er guldgruber - det gælder om at få guldet til at skinne.
- * Den kreative frihed er noget, man når frem til. Det er ikke noget, barnet har som udgangspunkt, men noget det erobrer. Man *bliver* kreativ.
- * "At være" indebærer en virkeliggørelse af ens egen personlighed i dens helhed, med det følelsesmæssige og det intellektuelle inkluderet og integreret.
- * Evnen til at se en mulighed for forandring betragtes her i Reggio Emilia som vigtig. Gennem den skabende pædagogik ønsker man derfor at støtte og stimulere børnene, således at de også som voksne skal kunne se de muligheder.

Pædagogens rolle

- * Vi ønsker at påvirke børnene.
- * Vi ønsker ikke at sætte børnene i gang med meningsløst tidsfor-
driv.
- * Eftersom hele personalet har næsten samme løn og alle har et pædagogisk ansvar, cirkulerer alle vigtige arbejdsopgaver.
- * Vi synes, at det er vigtigt ikke at beskytte børnene for meget, ikke at forhindre forsøg eller at afskaffe det farlige. Vi ønsker at børnene skal gøre erfaringer.
- * Det er nødvendigt at voksne indtræder med al deres passion og kompetence. Barnets øjne og intellekt har ret til de voksnes hjælp til at opdage tingene, til at opdage deres stabilitet og foranderlighed. For senere at opdage altings betydning i stadigt skiftende sammenhænge.
- * Vor voksne rolle er at hjælpe børnene til at se de biologiske, kul-

turelle, sociale og psykologiske sammenhænge i alle deres sansede erfaringer og indsigter. Alting har sin historie.

- * Børn har brug for de voksnes hjælp til at finde alle deres muligheder.
- * Venskabsrelationer opmuntres på alle måder.

Tilrettelæggelse

- * For at kunne arbejde så inspirerende og stimulerende som muligt ud fra børnenes forudsætninger og behov har man dem (som oftest) inddelt i aldersgrupper.
- * I alle børnehaver har man et veludstyret centralt atelier og derudover mini-atelierer i de forskellige afdelinger. Man har en fastansat kunstpædagog. Desuden har kommunen ansat en dukkemager og en dukketeaterskuespiller, som med sit værksted står til rådighed for samtlige børnehaver.
- * I døre og nu og da også i vægge findes der nu vinduer, så at børnene kan se de andre børn.
- * Der er hjørne med spejle, kulørte snurretoppe og billedkunst i børnehøjde.

Metode

- * Et fotoalbum, som man laver til alle børnene, og som de får med sig hjem, når de holder op i institutionen (afgift 125 kr.).
- * Lysbilleder skal dokumentere alle de mindre børns fremskridt samt de relationer, der vokser frem mellem de større børn.
- * Vi giver børnene forskellige opgaver, som skifter uge efter uge.
- * I institutionerne for større børn bruger man ofte hånddukker, som er vigtige pædagogiske hjælpemidler.
- * Fra tre-årsalderen har alle deres egen lille "postkasse", hvori en kammerat kan lægge sit første kærlighedsbrev, en karamel, et smukt billede, en lille gave eller hemmelighed.
- * Et helt år arbejdede jeg med ansigter som tema.
- * Vi har brug for en visuel optræning, som udfordrer øjet til at finde frem til alle de hundrede sprogs hemmeligheder.

Læsestykke

- * Kundsaber er nemlig subjektive. De er afhængige af en personlig aha-oplevelse for at kunne blive modtaget. Man må annamme og gribe for at kunne begribe. Derfor ønsker jeg at stimulere børnene til levende, sansemæssige og stærke oplevelser og iagttagelser. Jeg ønsker at vække deres nysgerrighed og udfordre deres øjne. F.eks. at lade dem træde ind i et lysbillede af foråret, projiceret op på lærredet i afdelingen. Lade dem følge sommerfuglens flugt i et skyggeteater, i dans og i billeder; lade dem opleve og formidle på forskellige måder. Høre efterårets raslen. Leve sig ind i hele løvets historie fra den hårde, brune knop til det lysegrønne, duftende løvs sol- og skyggespil; opdage det røde efterårsløv, hvori en larve har gnavet et hul og til sidst det rådrende, brunsorte muldrag. Livets kredsløb afspejles i løvets. Intet er for hverdagsagtigt eller for banalt til at anvendes pædagogisk. Vand. Luft. Løv. Livets kredsløb som anskuet i løvets er et aspekt af det livsforløb, som børnene også selv er en del af. Det lille forløb kan sammenlignes med det store. (Wallin: 1987, s. 72)

Litteratur

- *Wallin, Karin & Ingela Mæchel & Anna Barsotti: *Et barn har hundrede sprog*. Om den skabende pædagogik på de kommunale daginstitutioner i Reggio Emilia, Italien. V.U.M./Tvibis 1986. Til bogen hører 1 diasserie med tilhørende lydtekst.
- *Wallin, Karin: *Hvis øjet fik magt. Om de hundrede sprog og den skabende pædagogik i Reggio Emilia*. Børn og unge, 1987.
- Wallin, Karin: *Reggio Emilia och de hundra språken*. Liber Utbildning, 1996.

Supplerende litteratur

- Dot, Hanne og Anna Marie Holm (red): *Hvad kan vi lære af Reggio Emilia? - en debatbog*. Børn og unge, 1986.

Video

- Det sker ikke af sig selv...om børn, udvikling, daginstitutioner i Reggio Emilia og i Danmark*. Videofilmen kan lejes på BUPL's lokale afde-

lingskontorer. 1986.

Et barn har hundre språk. Videofilm om et pædagogisk forløb med temaet "Duen", fra Reggio Emilia. Henvendelse til: Sveriges Utbildningsradio, tlf. 0045(0)87844242.

Frede Nielsen

1941-

Samfundssyn

- * I 90'erne må vi tale om et samfund i opløsning og under forvandling.
- * Den tekniske revolution fører til drastiske ændringer af folks levevilkår. Mennesket kan dårligt nok følge med. Vi lever i en brydningstid, hvilket kan opleves som et frustrerende tomrum.
- * Kontinuiteten i livet er brudt.
- * For mange voksne vil denne opløsning af det kendte betyde et tab af en livsorientering. Det nødvendiggør, at værdierne findes i det menneskelige behovssystem.
- * At mangle livsorientering på længere sigt, betyder et jag efter øjeblikksfønelser.
- * Den samfundsmæssige prægning af mennesket er en undertrykkelsesproces begrundet i samfundsmæssige interesser.

Menneskesyn

- * De menneskelige behov er ikke identiske med de samfundsmæssige interesser, og de ydre vilkår omdanner behovene til sekundære behovsytringer. Opdragelsen må komme barnet til undsætning og hjælpe med til, at de primære behov kommer til udfoldelse.
- * Behovs- og værditeori:

Indre behov (medfødte behov)	Ydre behov (sociale behov)
Selvbestemmelse >	Spændingsfelt <
Nysgerrighed >	Værdiorientering <
Indsigt >	Engagement <

- * I spændingsfeltet mellem de to behovssøjler opstår der, i kraft af komplementariteten på tværs af behovsparrene, en mulighed for at formulere en værdiorientering.
- * Barnet er på opdagelse og stiller spørgsmålstejn ved det vedtagne. Alt er nyt og spændende og en undersøgelse værd. Barnet er uden forbehold, følsom og åben over for alt, hvad der rører sig i en situation. Den ubrugte verden er mulighedernes verden. Den er til for at blive erobret.
- * Udvikling er en del af forandringsprocessen, - som jo fordrer ændring af indholdet i én tilstand til nyt indhold i en bedre tilstand, et kvalitativt spring som kun den enkelte person kan foretage sig; det er selvbestemt!

Pædagogiske mål

- * Der er forskel på børn og voksnes måde at være til på. Det kan føre til strid mellem parterne. Men opdragelsens egentlige mening er at skabe symmetri mellem dem.
- * Vores grundlag er at fremme ansvarlighed og fællesskab, eller anderledes sagt at fremme demokrati, frihed og myndighed. I denne proces er nøglebegreberne: selvregulering, selvorganisering og selvforvaltning.

Pædagogiske principper

- * Udvikling er en sag mellem de tilstedeværende i den pædagogiske proces.
- * I en *demokratisk* udviklingsproces bliver teori til i et fællesskab i forbindelse med praksis, så man hele tiden kan kontrollere begrebernes gyldighed og blive klogere.
- * Et projekt er en proces, hvor de pædagogiske principper samlet træder i funktion i et forløb: udgangspunkt i temaer der fascinerer børnene, medstyring, opdagelse og undersøgelse, kreativt og produktivt arbejde, samtale og dialog, erfaringsdannelse, kritik og selvkritik.

Pædagogens rolle

- * Da pædagogen slæber rundt på autoritære reaktionsmønstre, går

selvopdragelsen ud på at smyge behovsombdannelsen af sig og få (gen)opdaget de oprindelige behov.

Dette kræver udvikling af teori og praksis. At udvikle teori er at begribe, hvordan ombdannelsen af mennesker finder sted i den samfundsmæssige væren. At udvikle praksis er at forme disse mulighedsbetingelser gennem handling.

- * Pædagogerne må i fællesskab forvalte en organisation, som giver børnene gunstige vilkår for selvbestemmelse og i det omfang, det er muligt at delagtiggøre dem i forvaltningen af institutionen. Men det sidste kan kun ske, når pædagogerne får ryddet op i eget hus!
- * Opdragelsen må så vidt muligt 'respektere' behovsparerne og deres indre samspil, altså undgå at 'blokere' dem.
- * Et indgreb kan være begrundet, og så kan man forholde sig til det.

Tilrettelæggelse

- * Hvis en organisering går forud for børnene er den fremmedbestemt. Børnene må være med til at organisere for *ideelt* at sikre, at deres behov tilgodeses og danner grundlag for situationen.
- * Alternativet til den fremmedgørende styring og organisering er børnenes selvregulering og selvorganisering. Børnenes selvstyrede situationer bliver mulige gennem tematisering og samtale. I den sidste ende er det *det*, der gør det meningsfuldt at tale om børns ansvar og fællesskab.
- * Pædagogikken kan skabe gode rammer omkring de processer, som fremmer de oprindelige behov, således at personerne i fællesskab kan opdage værdier og formulere utopier.
- * Den pædagogiske proces tilgodeser de oprindelige behov og fascination, refleksion og selvforvaltning.
- * Selv at sætte grænser, og frivilligt give afkald på tilfredsstillelse, sker i en svær balancegang for den enkelte, der har brug for en bestemt slags *udfordringer* fra omgivelserne, - udfordringer som respekterer den enkeltes situation; under sådanne 'vækstmuligheder' kan personen vælge 'det frivillige afkald'!
- * Det helt afgørende for identitetsdannelsen er, hvordan behovene hhv. fremmes eller blokeres i personens evindelige konfrontationer med sine vilkår, sine mulighedsbetingelser.

- * Det drejer sig om at gå ind i fascinationer og forstå dem. At være vil sige at koble sanselighed og refleksion.
- * Udviklingen af teori og praksis kan bedst muligt organiseres gennem et pædagogisk udviklingsarbejde, som altså går ud på at forandre opdragelsen fra at være normoverførende til at være værdiopdagende (en selvstændiggørelse af børnene ved at de selv opdager værdier og danner sig en måde at forholde sig til samfundet gennem indsigt).

Metode

- * Skabe rum for demokratiske processer:
 - selvregulering
 - selvorganisering
 - miljø-/kulturskabelse
- Skabe rum for kreativitet
 - æstetisk praksis
 - ritualer og åbne omgangsformer
 - projekter
 - produktioner
 - drama, leg, musisk aktivitet, krop
 - skabelse
- Skabe rum for kritisk refleksion, identitet og selvindsigt
 - opdagelse
 - undersøgelser
 - udforskning
- Skabe rum for samtalen, dialogen (solidaritet)
- * Dialog er en særlig form for samtale, hvor man bearbejder oplevelser og danner sig erfaringer. Derved opdager man fælles værdier, der kan føre til en kritik af de forhold, som undertrykker mennesker.
- * I samtalen eller dialogen skal der udfolde sig en kommunikativ 'kommunikativ etik': at tale forståeligt, at vise respekt for den anden, at tale sandt, at tale sandfærdigt.

Læsestykke

- * Hvad fører undertrykkelsen af de enkelte behov til?
Hvis behovet for *selv at bestemme* knægtes, så fører det til uselv-

stændighed, tilpasning eller trods og et følelsesmæssigt og ustruktureret oprør.

Hvis behovet for *fællesskab* underkendes eller undertrykkes fører det i første omgang til uafhængighed, som er egoistisk betinget, selvoptagethed og selvtilstrækkelighed, men på længere sigt til ensomhed og isolation.

Hvis *nysgerrighed*, opdagelses- og undersøgelsestrangen blokeres, så kan det føre til passivitet eller ligegyldighed.

Og tilsidesættes *fordybelse* fører det til overfladiskhed, manglende koncentration, pirrelighed og ligegyldighed.

Tilsidesættes behovet for *indsigt* fører det til uvidenhed og dumhed eller ideologisk betændthed.

Og endelig, hvis behovet for *engagement* tilsidesættes, så vil det føre til sløvhed, fravær og isolation. (Nielsen: 1992, s.73)

Litteratur

Nielsen, Frede (red): *Pædagogisk teori og praksis. Om pædagogisk realisme, pædagogisk humanisme og kritisk pædagogik*. Borgen, 1977.

Nielsen, Frede: *At udvikle praksis - kritisk-konstruktiv pædagogik*. Borgen, 1985 (forhandles nu hos Semi-forlaget).

Nielsen, Frede: *Personalegruppen - om voksnes selvforståelse*. Artikel i Espen Jerlang (red): *Selvforvaltning - pædagogisk teori og praksis*. Munksgaard, Socialpædagogisk bibliotek, 2.udg. 1991.

*Nielsen, Frede: *Under forandringens pres*. Semi-forlaget, 1992.

Nielsen, Frede & Lis Randa: *Evalueringskultur*. Undervisningsministeriet, 1996.

**Selvbestemmelsens pædagogik - en kulturskabende pædagogik*. Rapport udarbejdet af personalet og Frede Nielsen. Børnehaven Lilletoften, 1996. Støttet af BUPL's udviklingsfond og tilknyttet det tværministerielle børneudvalgs-projekt: *Børns aktive medvirken i samfundet*.

Espen Jerlang

1940-

Samfundssyn

- * Den teknologiske og samfundsmæssige udvikling har i stigende tempo ført til en alvorlig situation med økologiske og krigsmæssige trusler af et så stort omfang, at vi må tage den samfundsmæssige, naturmæssige som den menneskelige udvikling meget alvorligt.
- * Selvfølgelig er retten til at have kontrol over egne meninger og handlinger på ansvarlig vis og i en social sammenhæng. Hvis mennesket ikke er selvforvaltende, er begrebet politisk frihed meningsløst - eller måske rettere ideologisk.
- * Vort samfund og dermed betingelserne for børns udvikling er forandret med så stor hast, at vi voksne måske har vanskeligere ved at forstå det, end vi er klar over. Konsekvensen heraf kunne være, at vi, når vi prøver at forstå vore børn, tænker og forstår i fortidige erfaringer, der ikke slår til i dag.
- * Arbejdstiden for fædre ligger i gns. langt over de 42 timer ugentlig, og for mødre over de 34 timer - hvortil kommer transporttid til og fra arbejde. I praksis er den tid forældre og børn er "rigtig" sammen i gns mindre end en time daglig - bortset fra weekender, hvor der selvfølgelig er mere tid.
- * Samværet og samarbejdet mellem forældre og børn giver ikke uden videre de store muligheder for en fælles erfaringsdannelse, og giver derfor ikke i tilstrækkelig grad barnet selvtilid og evne til selvbestemmelse, der er forudsætningen for selvforvaltningen.

Menneskesyn

- * Mennesket fødes med en række behov og muligheder for at udvikle sig gennem processerne selvregulering, selvbestemmelse og selvforvaltning. Disse egenskaber og funktioner er individets mulighed for at komme verden "i møde", og giver det mulighed for at regulere sin krop og psyke, sin identitet og selvværd, sin indflydelse på og i forhold til omverdenens nødvendigheder og muligheder.
- * Barnet er selvregulerende og selvbestemmende, dvs. medvirkende i sin egen udvikling. I selvregulering og selvbestemmelse forstås

barnet som søgende, udfordrende og i stand til at danne meninger og forståelse. Fra fødslen er barnet struktureret (bestemt) til at indgå i et socialt samspil med omgivelserne.

- * Grundlæggende har de fleste alvorlige psykiske problemer deres rod i undertrykkelsen af det selvregulerende, selvbestemmende og dermed selvforvaltende menneske.

Pædagogiske mål

- * Selvbestemmelse og selvforvaltning (autonomi) i et ægte demokratisk samfund.
- * Målet er ikke at fornægte tilpasning til samfundet, for det er nødvendigt at "kunne begå sig", at kende samfundets muligheder, samt at have de nødvendige kvalifikationer osv. Pædagogikkens vigtigste opgave er *samtidig* at udvikle individets evne til refleksion, selvstændighed og myndighed i et socialt samspil; individet skal kunne være medproducent af viden, kunnen og værdier - altså *selvforvaltning*.

Pædagogiske principper

- * *Selvregulering* er et behov (en drift), der giver individet mulighed for at være aktiv medskabere af sit eget liv.
- * *Selvbestemmelsen* (autonomi) bygger på individets selvregulering og er det almene behov, der giver individet evnen til at erkende sig selv som et selvstændigt individ, og dermed viljen til at være medejer af sit eget liv i selvvalgte processer.
- * Ved *selvforvaltning* forstås individets vilje og evne til at skabe sit eget liv og øve indflydelse på sine livsomstændigheder i et ansvarligt og solidarisk samarbejde med andre ligeværdige individer. Individet har hermed ikke alene ansvaret for sin egen udvikling, men også for andres samt for omverdenen, herunder kulturen, samfundet, naturen og økologien.

Pædagogens rolle

- * Da barnet ikke fra fødslen har mulighed for at fungere selvforvaltende, må de voksne i en vis grad *forvalte*, med det formål, at barnet bliver selvforvaltende.

- * Den voksne skal kunne se barnet som (med)erobrere af sin egen udvikling, som kompetent på sit niveau. Det er forudsætningen for at kunne tage imod fra barnet og give til barnet.
- * Mange voksne evner ikke at involvere sig ægte og direkte i et samvær, men forholder sig snarere "teknisk", dvs. ser egentlig ikke barnet.
- * Det kan igen hænge sammen med den voksnes egen socialiseringsproces, hvor indfølelsesevnen er beskadiget på grund af angst og frustration i ens egen opvækst, på grund af moraliserende opdragelseskrav om god opførsel. Eller fordi man så ofte påtvinger børnene de samme stive regler for adfærd, man selv er underlagt.

Tilrettelæggelse

- * Ofte forveksles grænsesætning med tryghed. Vi ved, at barnet har brug for tryghed, men det er netop indfølelsen, der skaber trygheden - ikke generelle grænser. Det er fx. den voksne, der skal forstå, hvornår det enkelte barn er så træt, at det bør sove - ikke en regel om fast sovetid. Vore tids-strukturer og rutiner, fx. spisetid, sovetid, frugttid, aktivitetstid osv., "binder os fast" og forhindrer fleksibilitet - ofte endog værre, end vi tror. Rutinerne forhindrer os desuden i at behandle børn individuelt, men får os til at handle "standardiseret" og homogeniseret", fx. tvinger vi børn til at gå, når de går tur, hvor det er mere naturligt for mindre børn at løbe osv.

Metode

- * Det ægte, direkte og fungerende demokrati er såvel middel som mål.
- * Måske skal vi lade være med at spørge, hvordan barnet udvikler sig nu mod det eller det mål, og i stedet spørge: hvordan kan vi voksne og børn leve sammen i dagligdagen således, at alle parter beriges og udvikles?
- * Vi må genskabe nogle fællesskaber, dvs. nogle handlemuligheder hvor børn og voksne sammen laver noget meningsfuldt, hvilket igen betyder fælles følelser for hinanden og fælles normer, der bærer en kontinuitet, som man kan regne med som målestok for et samvær.
- * Individet gives mulighed for:

- at udvikle alsidige virksomheder
- at være eksperimenterende og skabende
- at udvikle situationsbevidsthed
- at få erfaringer med selvforvaltning.

Læsestykke

* Et bevidst menneskesyn er ikke blot noget, man har eller frit vælger, og som man kan tage frem ved festlige lejligheder - det er noget, man må tilkæmpe sig en bevidsthed om. Vi har alle vor "ideologi" (via vores socialisation og dannelse), og den er (bevidst eller ubevidst) medstyrende i vor pædagogik, ligesom den er medstyrende i de udviklede pædagogiske systemer. Derfor er det efter min mening vigtigt, at læseren arbejder med en bevidstgørelse af sine holdninger, af sin begrundede pædagogik. (Jerlang: 1989, s. 75)

Litteratur

Jerlang, Espen (red): *Udviklingspsykologiske teorier*. Socialpædagogisk bibliotek, 2. udg. 1989.

*Jerlang, Espen (red): *Selvforvaltning - pædagogisk teori og praksis*. Socialpædagogisk bibliotek, 2. udg. 1991.

Jerlang, Espen & Jesper Jerlang: *Socialisering og habitus. Individ, familie, samfund*. Socialpædagogisk bibliotek, 1996.

Suppl. litteratur

Andersen, Peter & Jan Kampmann: *Vuggestuen hverdag og utopi. Om småbørns selvregulerende læreprocesser*. Munksgaard, 1988

Andersen, Peter: *Pædagogens praksis - mening og perspektiv*. Socialpædagogisk Bibliotek, 1995.

Bent Madsen

1947-

Samfundssyn

* For øjeblikket er 26% af alle mellem 16 og 66 år henvist til at opret-

holde eksistensen gennem overførselsindkomster.

- * Socialpædagogikken fødes som led i det moderne samfunds bestræbelser på at integrere sine medlemmer.
- * Det er altså en pædagogik, der forholder sig til udstødte og marginaliserede grupper på en særlig måde - og det betyder, at socialpædagogikken skifter karakter og indhold i forhold til, hvilke sociale, kulturelle og pædagogiske nødsituationer det industrielle samfund skaber.
- * Derfor bliver socialpædagogikken forebyggende, idet den bestræber sig på at tilføre ressourcer, der kan forbedre børns og unges generelle opvækstbetingelser.
- * Mens almenpædagogikken både socialiserer og kvalificerer, kan man om socialpædagogikken sige, at den først og fremmest integrerer. Dens udgangspunkt er integrationsproblemer, der viser sig som et brud på den sociale orden og samfundsmæssige enhed.
- * Den uindskrænkede udveksling af varer og arbejdskraft er indledningen til de nye multikulturelle samfund, hvor nationale grænser opløses i samme tempo som den nationale kultur. Set i dette perspektiv vil de samfundsmæssige integrationsmekanismer komme under voldsomt pres.
- * De moderne socialiseringsbetingelser er karakteriseret ved opbrud, uigennemskuelighed, uforudsigelighed og kompleksitet, og set ud fra en kvalificeringssynsvinkel er det vigtigt at kunne leve med og i en tilværelse præget af brud og modsætninger.
- * Et øget individuelt pres om at skabe sig selv og i fællesskab konstruere nye betydningsbærende livselementer. Deri består friheden - men det er en frihed, som vil skabe nye samfundsmodsætninger og konflikter. Nogle grupper vil være i stand til at udnytte denne nye frihed, mens andre grupper mister orienteringsevnen og oplever tab af mening og identitet.

Menneskesyn

- * Ingen vælger frit sin samfundsmæssige situation og kulturelle baggrund; den udspringer af et bestemt socialt tilhørsforhold.
- * Livsverdenen udvikler tre grundlæggende ressourcer - identitet, solidaritet og mening - som tilsammen udgør de nødvendige livs-

ressourcer i ethvert menneskes tilværelse.

- * Mennesket skal handle således, at det til enhver tid respekterer mennesket som et mål i sig selv - og aldrig blot som et middel.
- * Uerstattelighed er den moderne etiske vision, som betyder, at hvert menneske er enestående - unikt. Det unikke skal ikke forstås som noget biologisk enestående, men som noget eksistentielt.
- * Alle andre levende væsener er ét med deres aktiviteter. Mennesket derimod kan hæve sig over sin virkelighed i kraft af sin fornuft og vilje. Det betyder, at mennesket kan bryde med sine natursatte grænser, hvad ingen andre levende væsener kan.
- * Det er imidlertid karakteristisk for mennesket, at det kommer til verden i en tilstand af hjælpeløshed, hvor det er afhængigt af andres omsorg og pleje. I denne hjælpeløshed ligger imidlertid også menneskets enestående udviklingsmuligheder.
- * Mennesket er det eneste væsen, der skal opdrages. Det er fra naturens hånd videnssøgende, fordi dets overlevelse hviler på evnen til at lære.
- * Alle mennesker er socialiseret. Det er en proces, intet individ kan unddrage sig - men det er ikke ligegyldigt, hvordan socialiseringen forløber, fordi socialiseringen handler om de processer, hvorigenem mennesker bliver menneskelige.
- * De sociale relationer er noget alle mennesker selv medvirker til at danne og give indhold, fordi der er tale om en social verden, hvor relationerne til andre mennesker er det afgørende for oplevelse af identitet, mening og selvverd.

Pædagogiske mål

- * Pædagogik er en intentionel handling, dvs. resultatet af bevidste overvejelser, som søges realiseret i en tilrettelagt proces i overensstemmelse med en målsætning.
- * Den socialpædagogiske proces vil vi da anskue som en dannelsesproces, og målet for denne proces er en almen menneskelig udvikling og vækst, som vi vil kalde for dannelse. Dannelsesbegrebet vil vi derfor reservere som en pædagogisk kategori, der angår forholdet mellem menneske og samfund i en bestemt historisk epoke. En kategori, ved hjælp af hvilken det er muligt at diskutere, hvilke

mål og handlinger der er af særlig værdi i det socialpædagogiske arbejde.

- * Det afgørende er nemlig, at de pædagogiske integrationsbestræbelser gennemføres som en dannelsesproces: at danne eller gendanne betingelserne for erhvervelse af ressourcerne identitet, solidaritet og mening. Hvilket er forudsætningen for at være på vej mod dannelsesidealet: den autonome livsform.
- * Ved at ophøje den autonome livsform til ledemotiv for socialpædagogisk praksis formindskes risikoen for, at klienten reduceres til sin sygdom eller sin afvigelse.
- * I dannelsesidealet nedlægger vi vore forestillinger om, hvorledes vi mener forholdet skal være mellem mennesket og dets samfund.
- * Megen socialpædagogik bliver på grund af målsætningsangst reduceret til socialt samvær. Men socialt samvær er netop ikke pædagogik, fordi samvær i al almindelighed ikke er underlagt målsætninger eller båret oppe af formelle ansvarsrelationer.

Pædagogiske principper

- * I en socialpædagogisk dannelsesproces er det medmennesket, der er den højeste autoritet. Det er medskaber af sin egen livsform.
- * Livsform er et begreb, der tager udgangspunkt i personens subjektive oplevelse af sit hverdagsliv og dets værdibærende elementer som f.eks. arbejde, fritid, familie, opdragelse, solidaritet osv.
- * Ansvar for, om socialiseringen lykkes, afhænger i stigende omfang af individets evne til at skabe sig selv og sine egne livsmuligheder. Dette er ikke blot en ny mulighed for at være medproducent af sit eget liv. Det er samtidig et nyt kvalificeringskrav.
- * Enhver pædagogisk relation har netop forskelligheden som sit grundlag. Det er denne forskellighed, der giver det pædagogiske møde indhold og mening.

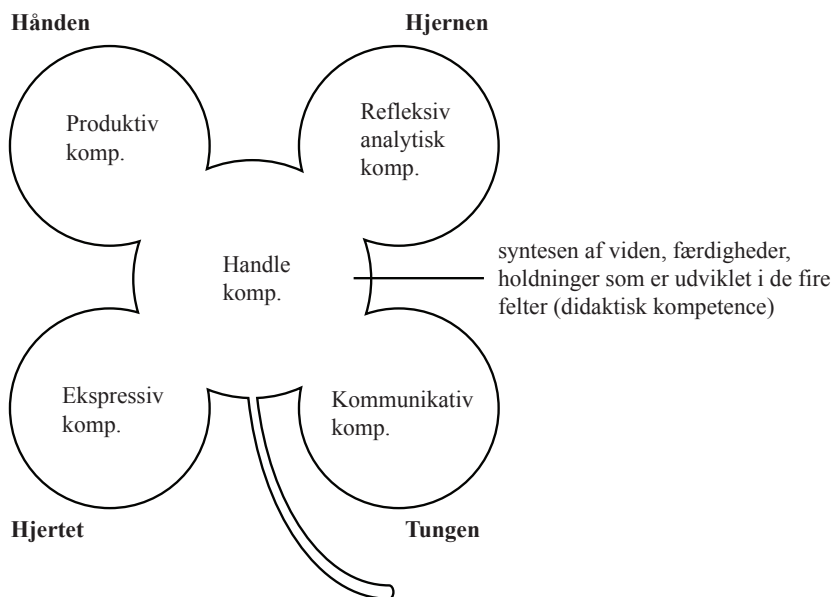
Pædagogens rolle

- * Pædagogens kompetence bliver først værdifuld i det omfang, den virker befordrende for modpartens dannelse som menneske. Det socialpædagogiske møde går således ud på at iværksætte denne forskellighed - med socialpædagogen som den ledende i forholdet

- på en sådan måde, at forskelle i livsform og erfaringer indgår i en proces, hvor de er lige meget værd. Heri ligger en etisk fordring - en appel til pædagogen om at elske et andet menneske, som det er - og ikke som det burde være.

- * Der er således tale om en tilvækst i de funktioner, som socialpædagogen forventes at være kvalificeret til at varetage - fra den tætte følelsesmæssige kontakt til det enkelte barn og til forvaltningen af en konsulentrolle over for forældre med sociale problemer.
- * Denne udvikling vil naturligvis medføre, at socialpædagoger i stigende omfang indtager rollen som projektledere, iværksættere og ledende pædagogiske administratorer.
- * Den væsentligste forskydning i socialpædagogikkens målgrupper er tendensen til at flere og flere voksengrupper inddrages. Det betyder, at socialpædagogerne for fremtiden i langt højere grad må kvalificeres inden for voksenpædagogisk teori og praksis.
- * Så længe der ikke findes kollegiale etiske regler, er den enkelte socialpædagog i højere grad henvist til at stole på sin individuelle moral.
- * Et kernepunkt i rolleudformningen er her, hvorledes socialpædagogen forvalter rollen som den ledende instans i det pædagogiske forhold - uden hvilken vi ikke kan kalde forholdet pædagogisk. At være den ledende instans modsvares af, at socialpædagogen pådrager sig et ansvar *over for* - men ikke *for* - et andet menneske.
- * Der er tale om komplicerede afklarings- og erkendelsesprocesser i forbindelse med målforestillinger, evne til analyse og formulering af problemstilling, modsætningsfyldte valgsituationer, når det gælder valg af indhold og aktiviteter, og ofte uigennemskuelige valgmuligheder, når det gælder om at forvalte den professionelle rolle - alt sammen noget der stiller særlige krav til socialpædagogens kvalifikationer.
- * Den alsidige dannelse er et udtryk for, at pædagogen formår at integrere de fire kompetencer og bringe dem til udfoldelse i enhver socialpædagogisk virksomhed. Evnen hertil er den femte kompetence, handlekompetencen.

Dannelsesblomst

KREATIVITET ~ evnen til at kunne tænke og handle på en skabende måde i forhold til sig selv og omverdenen (er til stede i alle fire felter)

Tilrettelæggelse

- * Det lyder naturligvis indlysende, at processen skal tilrettelægges på en sådan måde, at den med størst sandsynlighed vil føre frem til målet. Der må være en indre overensstemmelse mellem de midler, pædagogen vælger, og de målforestillinger, deltagerne er forpligtet på. Men i praksis er det et svært valg at træffe: hvilke midler - f.eks. organisationsformer, arbejdsmetoder, indhold roller - antages bedst at kunne indfri målet? Her er det afgørende at være klar over, hvilke sammenhænge der er mellem kategorierne middel og mål. De kan netop ikke vælges uafhængigt af hinanden, for de tilhører samme kategori.
- * Pædagogik er at ville noget med andre i en gensidigt forpligtende proces, der udspiller sig i et nærmere defineret rum over tid.

- * I alt dette må det ikke glemmes, at et meget væsentligt praksisrum stadigvæk er forskellige former for døgnforanstaltninger, hvor det er samvær i tid og rum, der er afgørende kvaliteter. F.eks. er der oprettet en række bofællesskaber for personer med vidtgående fysisk/psykiske handicaps, ligesom en række miniinstitutioner har afløst de store traditionelle døgninstitutioner.
- * Det overordnede ledemotiv for den socialpædagogiske dannelsesproces er bestræbelsen for at tilvejebringe betingelser, hvorunder det er muligt at udvikle identitet, solidaritet og mening. Det er netop ressourcer, som mennesket kun kan erhverve ved at være integreret i sit samfund og i sin kultur.

Metode

- * Under de sidste 10 års omstillingsproces er der sket en betydelig afdogmatisering af metodevalget. Den pragmatiske tidsånd har her affødt en række samtidigt praktiserede - og dermed konkurrerende - metoder, som er udsprunget af deres praktiske anvendelsesværdi og ikke så meget af de store teoretiske systemer. Ideerne er blevet afideologiserede, løsrevet fra de ideologiske systemer. Denne pragmatisme rummer på den anden side en fare for at ende i den rene praktikisme eller dyrkelse af rene modefænomener.
- * Indholdet må være alment i forhold til den sammenhængende helhed, som samfundet udgør, og det må kunne begrundes med henvisning til almene normer i samfundet. Indholdet må også være alment i forhold til personen - dvs. at det skal bidrage til personens alsidige udvikling.
- * Et karakteristisk indhold har netop været deltagernes egne livshistorier, som er blevet bearbejdet og formidlet kollektivt.
- * Socialpædagogikken har ikke særlige metoder, som kendetegner faget, og som faget er alene om at benytte. Som vi har set, omfatter det praktiske arbejde alt lige fra omsorg, pleje, undervisning, behandling, samtale, samvær og til terapi.
- * Den sociale verden kan være midlet til at genforbinde individet med sin kultur. Og etableringen af sådanne relationer mellem individ og fællesskab kan også siges at være en del af målforestillingen, fordi processen er et middel til at skabe de relationer, som overhovedet

muliggør erhvervelsen af livsressourcer. De kan aldrig tilføres udefra, men må udvikles igennem individets egne forarbejdningsprocesser.

- * Den socialpædagogiske udfordring består i at genforbinde mennesket med sit samfund. Individet med et fællesskab...En adskillelse som grundlægger nødsituationer. Dette er den problemstilling, der leverer indholdet i vores dannelsesproces.
- * Ved at foretrække en bestemt metode frem for en anden vil socialpædagogen netop mene, at den foretrukne metode er den metode - blandt flere mulige - der formidler et indhold, som det er ønskeligt også er til stede i det endelige resultat. Altså skal målet være synligt i midlet.
- * Den kommunikative handling skaber de almene menneskelige ressourcer, som er nødvendige for at kunne fungere socialt. Det er ressourcerne: identitet, solidaritet og mening.

Læsestykke

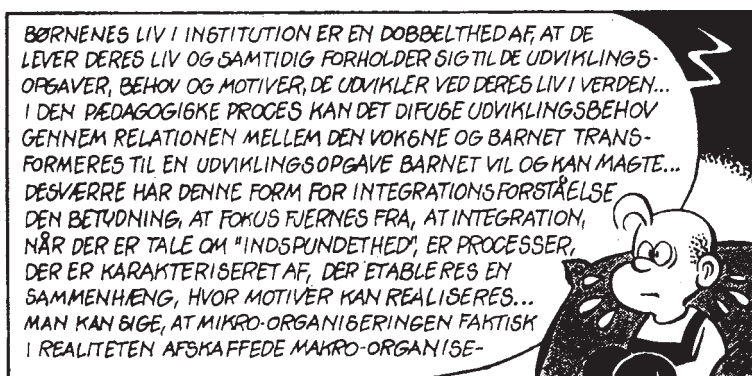
- * At være integreret er forudsætningen for at råde over muligheden for "det gode liv", mens forestillingen om det gode "samfund" betyder, at der er samfundsmæssige betingelser til stede for at erobre en livsform, der er autonom. Dvs. en livsform, der beror på selvbestemmelse. Det er ikke det samme som individets totale behovsopfyldelse, men udtryk for at livsformen udtrykker en balance mellem identitet og behov på den subjektive side og de kulturelle traditioner og samfundsmæssige normer på den objektive side - en livssituation, som gør personen handleduelig. I konsekvens af dette menneske- og samfundssyn kan vi da betragte den pædagogiske dannelsesproces som den planlagte proces, der skal muliggøre koblingen mellem menneske- og samfundssyn. Dannelsesprocessen går da ud på - pædagogisk set - at etablere livssammenhænge, hvor mennesket som person og samfundsborger udvikler sine livsressourcer, så det kan mestre en selvstændig tilværelse ved hjælp af egne ressourcer og egen dømmekraft. Personen har tillige etableret kriterier for, hvorledes hun vil handle over for og sammen med andre. Den socialpædagogiske dannelsesproces har denne livskompetence som sin målforestilling. (Madsen: 1993, s. 248)

Litteratur

*Madsen, Bent: *Socialpædagogik og samfundsforvandling*. Munksgaard, 1993.

Madsen, Bent: *Pædagogik i en posttraditionel kultur - om vildfarelser og ståsteder i den pædagogiske mangfoldighed*. Artikel i bogen *Kultur & pædagogik* (red. Benedicta Pécseli). Munksgaard, 1996.

Madsen, Bent (red.): *Tæt på relationen. Betydningsdannelse i pædagogisk arbejde*. Gyldendals socialpædagogiske Bibliotek, 1999, 2. oplag).

PÆDAGOGIK Af Niels Winther